

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ
МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 8

АВГУСТ 1924

ГОД. ХЛІ

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 31. јула 1924 године постављени су :

у Министарству Просвете :

за референта у одељењу за Основну Наставу и Народно Просвећивање са правима чиновника 4 групе I категорије, Борисав Станковић, шеф Статистичког Одсека, чиновник исте групе и категорије ;

за шефа Статистичког Одсека са правима чиновника I групе II категорије, Славко Миловановић, досадањи секретар, са правима чиновника 2 групе исте категорије.

Указом Њ. В. Краља од 3 августа 1924 године постављен је :

у Министарству Просвете :

за референта за студенте у иностранству са правима чиновника 5 групе I категорије, Д-р Милан К. Главинић, досадашњи шеф кабинета Министарства Просвете, чиновник исте групе и категорије, по службеној потреби.

Указом Њ. В. Краља од 10 августа 1924 године постављени су :

у Министарству Просвете :

за инспектора са правима чиновника 3 групе I категорије, Д-р Станислав Беук, шеф одељења Министарства Просвете у Љубљани ;

у Одељењу Министарства Просвете у Љубљани :

за шефа одељења са правима чиновника 3 групе I категорије, Фран Вадњал, професор I државне гимназије у Љубљани.

Указом Њ. В. Краља од 28 августа 1924 године постављен је :

у Народном Музеју у Љубљани :

за директора са правима чиновника 4 групе I категорије, Д-р Јосип Мал, кустос истог Музеја.

Указом Њ. В. Краља од 31 августа 1924 године постављен је :

у Одељењу Министарства Просвете у Скопљу :

за шефа одељења са правима чиновника 3-групе I категорије, Ђока Ковачевић,
досадањи инспектор за средњу наставу у 4 групи I категорије.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Указом Њ. В. Краља од 22 августа 1924 године, а на основу чл. 243 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда стављени су у стање покоја: Антун Завишка, одсјечни саветник при одељењу за просвету и вере у Загребу; Јосип Кушић, равнатељ ректорске писарне Ветеринарне Високе Школе у Загребу и Вјера Ткалчић-Гостинчар, професор на раду при свеучилишној књижици у Загребу, с правом на пензију, која им припада према годинама службе.

Указом Њ. В. Краља од 27 августа 1924 године, а на основу чл. 234 у вези чл. 239 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда стављен је у стање покоја Д-р Светолик Стефановић, помоћник Министра Просвете, с правом на пензију, која му припада према годинама службе.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у Министарству Просвете :

за приправника са правима чиновника 9 групе I категорије, са 60% положајне плате, основном платом првог степена Златко Кунтарић, дипломирани правник;

за писара — приправника са правима чиновника 4 групе III категорије, са 60% положајне плате, основном платом првог степена, Ђорђе Алабић.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Одлуком Господина Министра Просвете, а на основу чл. 243 закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда и чл. 29 и 35 закона од 5 августа 1914 године о опскрби земаљских намештеника у Краљевини Хрватској и Славонији стављени су у стање покоја:

Никола Локмер акцесиста, Мартин Перош, манипулант и Стјепан Самбол, стални дневничар — сви при Одељењу за Просвету и вере у Загребу, с правом на пензију, која им припада према годинама службе.

ОСТАВКА

Одлуком Господина Министра Просвете, а на основу члана 134 закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда уважена је оставка, Милану Павловићу, приправнику Министарства Просвете, коју је поднео на државну службу.

ОТПУШТАЊЕ

Одлуком Господина Министра Просвете, а на основу члана 243 закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда отпуштени су из државне службе:

Никола Зајец, стални дневничар при Одељењу за Просвету и вере у Загребу;

Д-р. Петар Јуришић, пристав свеучилишне књижице на раду на медицинском факултету у Загребу;

Нада Плеш, намесна учитељица на раду на Медицинском Факултету у Загребу;

Соња Ковачевић, помоћна учитељица на раду на Медицинском Факултету у Загребу;

Иван Фрец, лаборант у Техничкој Високој Школи у Загребу;

Даница Берса, привремена контрактуална манипулантица у свеучилишној књижници у Загребу;

Мира Херцигоња, намесна учитељица на раду при свеучилишној књижници у Загребу;

Анка Мартинић, помоћна учитељица на раду при Медицинском Факултету у Загребу;

Зора Сучевић, стална девничарка у Господарско-Шумарском Факултету у Загребу;

Драгутин Коморчец, стални дневничар код Одељења за Просвету и вере у Загребу;

Славица Суботић, стални дневничар код Одељења за Просвету и вере у Загребу; и

Флоријан Јакшевић, стални подворник у Техничкој Високој школи у Загребу, с тим да се изда на име накнаде Николи Зајецу тромесечна, а свима осталим дво-месечна плата са додацима на скупоћу.

ВИША НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 31 јула 1924 године постављени су:

на Универзитету у Београду:

за редовног професора са правима чиновника 2 групе I категорије, Коста Тодоровић, редовни професор истог Универзитета, чиновник 3 групе I категорије;

на Мудрословиом Факултету Универзитета у Загребу:

за ванредног професора са правима чиновника 3 групе I категорије Д-р Стјепан Матичевић, ванредни професор истог факултета, чиновник 4 групе I категорије.

Указом Њ. В. Краља од 7 августа 1924 године, постављени су:

на Филозофском Факултету Универзитета у Загребу:

за редовног професора за старокласичну археологију са правима чиновника 2 групе I категорије Д-р Виктор Хофилер, чувар и управитељ прехисторијског одјела хрватског Народног Музеја и приватни доцент у Загребу;

на Правном Факултету Универзитета у Загребу:

за ванредног професора са правима чиновника 4 групе I категорије, Д-р Срећко Зуглија, досадањи доцент факултета у Суботици;

на Господарско-Шумарском Факултету Универзитета у Загребу:

за ванредног професора господарске микробиологије са правима чиновника 3 групе I категорије, Д-р Људевит Гучи, суплент истог факултета;

и*

на Техничкој Високој школи у Загребу :

за редовног професора са правима чиновника 2 групе I категорије, Јурај Божичевић, редовни професор исте школе. чиновник 3 групе I категорије ;
за равнатеља ректорске писарне са правима чиновника 6 групе I категорије, Дане Томичић, срески поглавар у Госпићу, чиновник 7 групе I категорије.

Указом Њ. В. Краља од 18 августа 1924 године постављен је ;

на Филозофском Факултету у Љубљани :

за ванредног професора за индо-европску филологију са правима чиновника 4 групе I категорије Д-р Карло Оштирја, досадашњи доцент истог факултета.

Указом Њ. В. Краља од 22 августа 1924 године постављени су :

на Медицинском Факултету Универзитета у Београду :

за редовног професора са правима чиновника 2 групе I категорије, Д-р Александар Игњатовски до сада контрактуални редовни професор истог факултета ;

на Свеучилишту у Загребу :

за чиновнике I групе III категорије : Никола Перчић, надофицијал и Иван Шклебар, официјал у ректорату ;
Јосип Дуплић, канцелиста у Деканату правног факултета ;

на Правном Факултету у Загребу :

за ванредног професора са правима чиновника 4 групе I категорије, Д-р Станко Франк, приватни доцент истог факултета.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ
ПОСТАВЉЕЊА

Претписом Господина Министра Просвете постављени су :

на Медицинском Факултету Универзитета у Београду :

зи асистента са правима чиновника 8 групе I категорије, Д-р Неда Јовановић, лекар ;

на Медицинском Факултету Универзитета у Загребу :

за асистента у гинеколошкој клиници са правима чиновника 9 групе I категорије, Д-р Филип Држанић ;

на Мудрословном Факултету Универзитета у Загребу :

за асистента са правима чиновника 8 групе I категорије, Драгутин Бојић, досадашњи помоћни асистент ;

на Техничкој Високој школи у Загребу :

за асистента са правима чиновника 9 групе I категорије, Антун Ајхингер ;

на Правном Факултету у Скопљу :

за приправника са правима чиновника 9 групе I категорије, Радомир Петровић, дипломирани правник.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I
ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 7 августа 1924 године постављени су:

у II женској гимназији у Београду:

за професора са правима чиновника 4 групе I категорије, Александра Милетић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 5 групе I категорије:

у III женској гимназији у Београду:

за професора са правима чиновника 5 групе I категорије, Мирослава Димитријевић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 6 групе I категорије; и за предметну учитељицу са правима чиновника 2 групе II категорије, Даринка Момировић, предметна учитељица исте школе, до сада са правима чиновника 3 групе II категорије;

у II мушкој гимназији у Београду:

за професора са правима чиновника 5 групе I категорије, Богољуб Ј. Тодоровић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 6 групе I категорије;

у III мушкој гимназији у Београду:

за професора са правима чиновника 4 групе I категорије, Бошко Бошковић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 6 групе I категорије;

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Драгиша Лапчевић, професор гимназије у Шапцу чиновник исте групе и категорије — по службеној потреби;

у IV мушкој гимназији у Београду:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Прибислав Зарић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 7 групе I категорије;

у гимназији у Великом Бечкереку:

за професора са правима чиновника 5 групе I категорије, Даница Срећковић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 6 групе I категорије;

у реалци у Вршцу:

за професора са правима чиновника 5 групе I категорије, Наталија Пантелићева, професор гимназије у Пожаревцу, чиновник исте групе и категорије — по службеној потреби;

у гимназији у Зајечару:

за професора са правима чиновника 5 групе I категорије, Милка Ивковићка, професор II женске гимназије у Београду, чиновник исте групе и категорије — по службеној потреби;

у I мушкој гимназији у Крагујевцу:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Глиша Годић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 8 групе I категорије;

у учитељској школи у Негошину:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Војислав Нешић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 7 групе I категорије;

у гимназији у Свилајци:

за професора са правима чиновника 5 групе I категорије, Урош Грбић, директор и професор исте школе, до сада са правима чиновника 6 групе I категорије.

Указом Н. В. Краља од 10 августа 1924 године постављени су :

у III мушкој гимназији у Београду:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Д-р Марко Микијељ, професор исте школе, до сада са правима чиновника 7 групе I категорије; и

за професора са правима чиновника 4 групе I категорије, Петар Иванишевић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 5 групе I категорије;

у I женској гимназији у Београду:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Драга Миливојевић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 8 групе I категорије;

у реалци у Вршцу:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Јован Вамзер, професор исте школе, до сада са правима чиновника 7 групе I категорије;

у II гимназији у Загребу:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Стјепан Шкроблин, професор исте школе, до сада са правима чиновника 7 групе I категорије;

у мушкој гимназији у Новом Саду:

за професора са правима чиновника 4 групе I категорије, Ваца Стајић, професор исте школе до сада са правима чиновника 5 групе I категорије; и

за професора са правима чиновника 5 групе I категорије, Јосиф Прокопец, професор исте школе до сада са правима чиновника 6 групе I категорије.

у мушкој гимназији у Нишу:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Божидар Јов. Николић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 7 групе I категорије;

у гимназији у Осигеку:

за професора са правима чиновника 5 групе I категорије, Никола Таилсбауер, професор исте школе, до сада са правима чиновника 6 групе I категорије;

у гимназији у Ошочцу:

за учитеља са правима чиновника 2 групе II категорије, Петар Факин, учитељ пучке школе додељен мушкој реалној гимназији у Ошочцу и учитељ исте школе, до сада чиновник 3 групе II категорије;

у гимназији у Параћину:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Јеремија Марковић, суплент исте школе и испитави професорски кандидат, до сада са правима чиновника 9 групе I категорије;

у гимназији у Руми:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Фрања Зеленка, професор исте школе, до сада са правима чиновника 7 групе I категорије;

у гимназији у Тешову:

за директора и професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Драгомир Димитријевић, директор и професор исте школе, до сада са правима чиновника 7 групе I категорије;

у гимназији у Ужицу:

за професора са правима чиновника 4 групе I категорије, Стеван Маленковић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 5 групе I категорије;

у женској Учитељској школи у Београду:

за професора са правима чиновника 6 групе I категорије, Д-р Љубица Јовичић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 8 групе I категорије;

у Трговачкој Академији у Новом Саду:

за професора са правима чиновника 4 групе I категорије, Димитрије Шилић, професор исте школе, до сада са правима чиновника 5 групе I категорије; и

за професора са правима чиновника 5 групе I категорије, Јаков Милер, професор исте школе, до сада са правима чиновника 6 групе I категорије.

Указом Њ. В. Краља од 31 августа 1924 године постављени су:

у I великој гимназији у Загребу:

за директора са правима чиновника 4 групе I категорије, Стјепан Мусулин, директор и професор исте школе, до сада са правима чиновника 5 групе I категорије;

у женској гимназији у Сарајеву:

за директора са правима чиновника 3 групе I категорије, Стеван Бракус, директор гимназије у Бијелини, до сада чиновник исте групе и категорије.

ОТВАРАЊЕ ШКОЛА

Указом Њ. В. Краља од 28 јула 1924 године решено је да се женска одељења у Мешовитој Учитељској школи у Загребу одвоје у засебну Женску Учитељску школу у Загребу.

Указом Њ. В. Краља од 31 августа 1924 године отворена је пуна Женска гимназија у Сарајеву; и

непотпуна средња школа у Бољевцу, коју ће издржавати Суд општине бољевачке.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у I мушкој гимназији у Београду:

за суплента са правима чиновника 9 групе I категорије, са 60% положајне плате, основном платом првог степена и станарином, која му припада по закону, Д-р Филип Медић, дипломирани студент философије;

у III женској гимназији у Београду:

за суплента са правима чиновника 9 групе I категорије, са 60% положајне плате, основном платом првог степена и станарином, која јој припада по закону, Даница Јанковићева, дипломирани студент философије;

у гимназији у Врању:

за професора са правима чиновника 8 групе I категорије, Ратко Пенезић, професор гимназије у Неготину, са правима чиновника исте групе и категорије, по службеној потреби;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у II мушкој гимназији у Крагујевцу:

за суплента са правима чиновника 9 групе I категорије, Добрица Попадић, суплент гимназије у Куманову са правима чиновника исте групе и категорије, — по молби;

у гимназији у Пријепољу:

за школског Лекара Д-р Милутин Дамњановић, окружни физикус;

у гимназији у Чаčku:

за привременог предметног учитеља са правима чиновника 5 групе II категорије, са 60% положајне плате, основном платом првог степена и станарином, која му припада по закону, Никола Богићевић, хонорарни наставник од часа; и за школског лекара Д-р Аранђел Стојановић, лекар;

у Трговачкој Академији у Великом Бечкереку:

за привременог предметног учитеља са правима чиновника 5 групе II категорије, са 60% положајне плате, основном платом првог степена и станарином, која му припада по закону, Жарко Божјак, апсолвирани студент Високе Трговачке школе у Загребу.

УНАПРЕЂЕЊА

Одлуком Господина Министра Просвете постављени су:

у гимназији у Алексинцу:

за суплента са правима чиновника 9 групе I категорије, Божо Б. Бошковић, припремени предметни учитељ исте школе, до сада са правима чиновника 5 групе II категорије;

у гимназији у Прилепу:

за супленте са правима чиновника 9 групе I категорије, Јелица Милојковићева и Оливера Питовићева, привремене предметне учитељице исте школе, до сада са правима чиновника 5 групе II категорије;

у гимназији у Руми:

за привремену предметну учитељицу са правима чиновника 5 групе II категорије, са 60% положајне плате, основном платом првог степена и станарином, која јој припада по закону Павица Новаковић, намесна учитељица исте школе.

ОСТАВКЕ

Одлуком Господина Министра Просвете уважене су оставке, које су поднели на државну службу:

Душану Спасовићу, супленту IV мушке гимназије у Београду, — СНБр. 16599 од 29 јула 1924 године;

Д-р Ману Трбојевићу, школском лекару реалке у Београду, — СНБр. 17511 од 13 VIII-1924 године;

Ивану Кањуху, привременом предметном учитељу гимназије у Велесу, — СНБр. 18774 од 28-VIII-1924 године;

Душану Вучковићу, привременом предметном учитељу гимназије у Цариброду, — СНБр. 18162 од 22-VIII-1924 године.

РАЗРЕШЕЊЕ

Одлуком Господина Министра Просвете разрешен је дужности школског лекара гимназије у Пријепољу Д-р Марко Бан, — СНБр. 17991 од 19-VIII-1924 године.

ОСНОВНА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I
ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 7 августа 1924 године постављени су :

у основној школи у Делиблашћу :

за учитеља са правима чиновника 2 групе II категорије, Сава Гуцеља, учитељ исте школе, до сада са правима чиновника 5 групе II категорије ;

у основној школи у Новом Саду :

за учитељицу са правима чиновника 2 групе II категорије, Борка Арнаутовићка, учитељица у оставци ;

у основној школи у Сарајеву :

за учитеља са правима чиновника I групе II категорије, Никола Кашиковић, пређашњи учитељ.

Указом Њ. В. Краља од 31 августа 1924 године постављен је :

у женској учишћелској школи у Сарајеву :

за директора са правима чиновника 3 групе I категорије, Стеван Марковић, начелник Одељења за Основну Наставу и Народно Просвећивање, чиновник исте групе и категорије, по службеној потреби.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ
ПОСТАВЉЕЊА

Претписом Господина Министра Просвете постављена је :

у женској учишћелској школи у Дубровнику :

за привремену предметну учитељицу са правима чиновника 5 групе II категорије, Јелисавета Крстићева, привремена предметна учитељица гимназије у Њуприји, са правима чиновника исте групе и категорије, по службеној потреби.

Претписом Господина Министра Просвете постављени су :

Зорка Филиповићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Велмевцима, окр. битолски, — ОНБр. 31549 од 1-VII-1924 године ;

Фрања Штиглиц, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Брегу, Бачка, — ОНБр. 30866 од 3-VII-1924 године ;

Мула Асим Реџеповић, свршени ученик V разреда Медресе за дневничара — вероучитеља у Плаву, окр. андријевачки, — ОНБр. 14949 од 3-VII-1924 године ;

Миладин Рогић, свршени ученик Педагошког Одељења без испита, за учитеља у 4 групи III категорије са основном платом првог степена у Сушици, окр. скопски, — ОНБр. 32459 од 1-VII-1924. године ;

Мехмед А. Мухацировић, свршени ученик ниже гимназије, за дневничара — вероучитеља у Дренову, окр. тиквешки, — ОНБр. 16208 од 2-VII-1924 године ;

Адем Асан, свршени ученик Медресе, за дневничара — вероучитеља у Велешту, окр. охридски, — ОНБр. 28508 од 4-VII-1924 године;

Мула Барја Медуњанин, свршени ученик III разреда Руждије и IV разреда Медресе, за дневничара вероучитеља у Гусињу, окр. андријевачки, — ОНБр. 15446 од 3-VII-1924 године;

Борђе Гардашевић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Речанима, окр. тетовски — ОНБр. 32460 од 1-VII-1924 године;

Филип Кавајац, свршени ученик богословско-учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Брчеву, окр. охридски, — ОНБр. 31468 од 1-VII-1924 године;

Ахма Ибрагић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара — вероучитеља у Ритошићу, окр. пријеполски, — ОНБр. 18150 од 7-VII-1924 године;

Вебија Шешиваровић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара — вероучитеља у Вучитрну окр. звечански, — ОНБр. 13832 од 27-VII-1924 године;

Абас Селимовић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара — вероучитеља у Бохулу, окр. тиквешки — ОНБр. 158000 од 2-VII-1924 године;

Христина Константиновићка, свршена ученица учитељске школе без испита, за учитељицу у 4 групи III категорије са основном платом првог степена у Покривенику, окр. битолски, — ОНБр. 31909 од 26-VI-1924 године;

Персида Аргировићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Сопоту, окр. брегалнички, — ОНБр. 32169 од 30-VI-1924 године;

Душан Стојановић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Палчишту окр. битолски, — ОНБр. 32179 од 1-VII-1924 године;

Ангелина Лукићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Оризару, окр. брегалнички, — ОНБр. 32550 од 1-VII-1925 године;

Акија Пишталовић, свршени ученик ниже гимназије — Руждије, за дневничара — вероучитеља у Кавадару, окр. тиквешки, — ОНБр. 15401 од 2-VII-1924 године;

Хасан Јашаревић, свршени ученик турске учитељске школе за дневничара — вероучитеља у Вучитрну, окр. звечански, — ОНБр. 13835 од 11-VII-1924 године;

Јусуф Арифовић, свршени ученик ниже гимназије за дневничара — вероучитеља у Врници, окр. звечански, — ОНБр. 11830 од 11-VII-1924 године;

Ибрахим Хајдара, свршени ученик ниже гимназије — Руждије, за дневничара — вероучитеља у Новом Селу, окр. звечански, — ОНБр. 23834 од 11-VII-1924 год.;

Хамдија Мусабеговић, свршени ученик Медресе, за дневничара — вероучитеља у Виници, окр. пријеполски, — ОНБр. 32125 од 10-VII-1924 године;

Мухарем Шоаиповић, свршени ученик турске учитељске школе — Дарил. Муалимима, за дневничара у Грнчари, окр. битолски. — ОНБр. 18318 од 7-VII-1924 године;

Јахја Бахтијаревић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Шипковици, окр. тетовски, — ОНБр. 31797 од 4-VII-1924 године;

Рамадан Реџеп, свршени ученик V разреда Медресе, за дневничара у Теарцу, окр. тетовски, — ОНБр. 31795 од 8-VII-1924 године;

Шериф Шуловић, свршени ученик ниже гимназије Руждије, за дневничара у Бољанићима, окр. плевашки, — ОНБр. 15186 од 8-VII-1924 године;

Ахмет Бубица, свршени ученик Медресе, за дневничара у Ковачу окр. плевашки, — ОНБр. 13187 од 8-VII-1924 године;

Сундус Шафир, свршени ученик Руждије, за дневничара у Битољу, окр. битољски, — ОНБр. 20103 од 14-VII-1924 године;

Дервиш Кожовић, свршени ученик Руждије, за дневничара у Подкамену, окр. плеваљски, — ОНБр. 17306 од 8-VII-1924 године;

Узеир Али-Осман, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Козјаку, окр. битољски, — ОНБр. 18319 од 4-VII-1924 године;

Абиб Кадријевић, свршени ученик IV разреда турске гимназије, за дневничара у Прешеву, окр. кумановски, — ОНБр. 18213 од 4-VII-1924 године;

Сулејман Ф. Елезовић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Гостивару, окр. тетовски, — ОНБр. 17626 од 3-VII-1924 године;

Хасан Хаџовић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Бољанићима, окр. плеваљски — ОНБр. 15189 од 8-VII-1924 године;

Шериф Идризовић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Врапчишту, окр. тетовски, — ОНБр. 15580 од 4-VII-1924 године;

Јузуф Ченгић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Подпећу, окр. плеваљски, — ОНБр. 15185 од 8-VII-1924 године;

Малик Ђерим, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Наколецу, окр. битољски, — ОНБр. 18323 од 4-VII-1924 године;

Џеваир Хаџи-Адемовић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Битољу, окр. битољски, — ОНБр. 31979 од 4-VII-1924 године;

Роза Којзеклијевић, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Кочанима, окр. брегалинички, — ОНБр. 31817 од 15-VII-1924 године;

Лудвиг Бедековић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Чонопљу, Бачка, — ОНБр. 35205 од 15-VII-1924 године;

Ружица Јовановићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Бајмоку, Бачка, — ОНБр. 33103 од 15-VII-1924 године;

Гизела Гунц, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Вел. Кикинди, Банат, — ОНБр. 34474 од 15-VII-1924 године;

Јелена Пешићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Неготину, окр. тиквешки, — ОНБр. 35171 од 16-VII-1924 године;

Олга Димитријевићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Десићу, окр. подрински, — ОНБр. 33174 од 15-VII-1924 године;

Емерих Сакла, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Црвенки, Бачка, — ОНБр. 35105 од 15-VII-1924 године;

Антоније Урошевић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Драговољићима, окр. никшићски, — ОНБр. 34900 од 15-VII-1924 године;

Милосав Глишић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Љубанцу, окр. скопски, — ОНБр. 32861 од 11-VII-1924 године;

Душан М. Цветичанин, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Ранилугу, окр. косовски, — ОНБр. 33462 од 11-VII-1924 године;

Јелисавета Живковићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Добром долу, окр. тетовски, — ОНБр. 33742 од 10-VII-1924 године;

Сретен Стаменковић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Перову, окр. битољски, — ОНБр. 33752 од 8-VII-1924 године;

Даринка Ж. Лазаревићева, свршена ученица учитељске школе без испита, за учитељицу у 4 групи III категорије са основном платом првог степена у Парагама, Бачка, — ОНБр. 31914 од 26-VII-1924 године;

Михаило Бурић, свршени ученик учитељске школе без испита, за учитеља у 4 групи III категорије са основном платом првог степена у Дебрешу, окр. тетовски, — ОНБр. 34395 од 11-VII-1924 године;

Данило Раденковић, свршени ученик Богословско-учитељске школе без испита, за учитеља у 4 групи III категорије са основном платом првог степена у Раинцу, окр. кумановски, — ОНБр. 34384 од 11-VII-1924 године;

Миљивоје Јочић, свршени ученик Педагошког Одељења без испита, за учитеља у 4 групи III категорије са основном платом првог степена у Стрезовцу, окр. кумановски, — ОНБр. 34385 од 11-VII-1924 године;

Наталија Терзићева, свршена ученица Педагошког Одељења без испита, за учитељицу у 4 групи III категорије са основном платом првог степена у Пасјану, окр. косовски, — ОНБр. 33971 од 10-VII-1924 године;

Љубица Јовановићева, свршена ученица Педагошког Одељења са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије са основном платом првог степена у Кучевишту, окр. скопски, — ОНБр. 35111 од 15-VII-1924 године.

Душан Бардић, свршени ученик богословске учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије у Бучумету, окр. врањски, — ОНБр. 31114 од 14-VII-1924 године;

Милан Ј. Кутрешић, свршени ученик богословске учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије у Дроглици, окр. ужички, — ОНБр. 32430 од 14-VII-1924 године;

Павле М. Васић, свршени ученик богословске учитељске школе са испитом, за учитеља у V групи II категорије у Совљаку, окр. подрински — ОНБр. 33703 од 14-VII-1924 године;

Цветко Булатовић, свршени ученик богословске учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије у Слотима, окр. звечански — ОНБр. 30892 од 14-VII-1924 године;

Божа Кукуљица, свршени ученик филозофског и теолошког факултета са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије у Малајници, окр. врањски, — ОНБр. 34133 од 18-VII-1924 године;

Марија В. Симићева, свршена ученица гимназије са испитом зрелости, за учитељицу у 5 групи II категорије у Ласјачи окр, нишки, — ОНБр. 34809 од 14-VII-1924 године;

Александар Богичевић, свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости, за учитеља у 5 групи II категорије, у Дренову, окр. тиквешки, — ОНБр. 34413 од 17-VII-1923 године;

Сабит Мурат, свршени ученик ниже гимназије, за дневничара у Кос. Митровици, окр. звечански, — ОНБр. 17087 од 11-VII-1924 године;

Таит Бејдуловић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Вуличанима, окр. скопски, — ОНБр. 16575 од 16-VII-1924 године;

Адем Јузуновић, свршени ученик Руждије (ниже гимназије), за дневничара у Сухом Долу, окр. звечански ОНБр. 13852 од 11-VII-1924 године;

Јосип Токач, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије у Бајши, Бачка, — ОНБр. 31606 од 5-VII-1924 године;

Радмила Козаковићева, свршена ученица VI разреда гимназије, за учитељицу у 4 групи III категорије у Сикирици окр. моравски, — ОНБр. 36298 од 22-VII-1924 године;

Душанка Михајловићева, свршена ученица учитељске школе са учитељским испитом зрелости, за учитељицу у 5 групи II категорије у Доњој Коморици, окр. крагујевачки, — ОНБр. 37087 од 24-VII-1924 године;

Сулејман Мехмедовић, свршени ученик велике Медресе (Богословије), за дневничара у Ватоку, окр. тиквешки — ОНБр. 16210 од 2-VII-1924 године.

Константин Миловски свршени ученик VIII разреда гимназије са испитом зрелости за учитеља у 5 групи II категорије у Козјаку, окр. битољски, — ОНБр. 37468 од 28-VII-1924 године;

Драгомир Н. Димитријевић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије, у Кочанима окр. брегалнички, — ОНБр. 24908 од 15-VII-1924 године;

Миленка Ђурчићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Царевом Двору, окр. битољски, — ОНБр. 37173 од 28-VII-1924 године;

Љубинка Мијушковићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу 5 групи II категорије у Ариљу, окр. ужички, — ОНБр. 35109 од 23-VII-1924 године;

Радмила К. Загорац, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Метковићу, окр. подрински, — ОНБр. 35709 од 29-VII-1924 године;

Зорка Васиљевићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Комириву окр. подрински, — ОНБр. 37231 од 29-VII-1924 године;

Даринка Петровићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије, у Рашевици, окр. моравски, — ОНБр. 36450 од 22-VII-1924 године;

Радован Николић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије у Урсулама, окр. моравски, — ОНБр. 32862 од 26-VII-1924 године;

Олга М. Јеличичева свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Трбушници, окр. београдски, — ОНБр. 34820 од 23-VII-1924 године;

Јованка Вујисићева свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Кочанима, окр. никшићски, — ОНБр. 34164 од 15-VII-1924 године;

Вељан Апчевић свршени ученик V разреда гимназије без испита, за учитеља у Бојишту, окр. битољски, ОНБр. 35271 од 21-VI-1924 године;

Љубица Кујунџићева свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Кавадару, окр. тиквешки, — ОНБр. 34834 од 17-VII-1924 године;

Јелена Цветановићева свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Крчимиру, окр. нишки, — ОНБр. 35157 од 24-VII-1924 године;

Злата Грујићева свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Бресју, округ косовски — ОНБр. 34132 од 29-II-1924 године.

Часлав С. Динић свршени ученик учитељске школе без испита, за дневничара у Кужану, окр. нишког, ОНБр. 37089 од 29-VII-1924 године;

Даринка Т. Недићева свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Лужану, окр. нишки, — ОНБр. 37082 од 23-VII-1924 године;

Наталија Аранђеловићева свршена ученица учитељске школе без испита, за учитељицу у Дубоком, окр. моравски, — ОНБр. 36252 од 22-VII-1924 године;

Витомир Стевовић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије у Гоњу, окр. рашки, — ОНБр. 34823 од 25-VII-1924 године;

Велинка Тамурџићева, свршена ученица учитељске школе у 5 групи II категорије, за учитељицу у Баранди — Банат, — ОНБр. 41643 од 27-VIII-1924 године;

Славка Јелисаветићева свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Црвенки — Бачка, — ОНБр. 38668 од 28-III-1924 године;

Радослав Свет. Павловић свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије, у Дуброшту, окр. тетовски, — ОНБр. 43417 од 29-VIII-1924 године;

Пела Ристићева свршена ученица учитељске школе, са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Београду, окр. београдски, — ОНБр. 37071 од 13-VIII-1924 године;

Божидар Бркић, свршени ученик Педагошког Одељења, за учитеља у Потпорњу — Банат, — ОНБр. 42045 од 29-VIII-1924 године;

Војислав Жугић свршени ученик Педагошког Одељења са испитом, за учитеља у Владиловцима, окр. велешки, — ОНБр. 43725 од 30-VIII-1924 године;

Антон Штрумбергер свршени ученик учитељске школе у Колочи са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије у Гакову — Бачка, — ОНБр. 39843 од 15-IX-1924 године;

Живко М. Гавриловић свршени ученик Педагошког Одељења, за дневничара у Добрушеву, окр. битолски, — ОНБр. 42407 од 25-VIII-1924 године;

Вукајло Бандовић, свршени ученик Педагошког Одељења, за учитеља у 5 групи II категорије у Крпимеју, окр. косовски, — ОНБр. 41233 од 22-VIII-1924 године;

Недељко Радивојевић, свршени ученик Педагошког Одељења, за учитеља у 5 групи II категорије у Живодињу, окр. битолски, — ОНБр. 37067 од 27-VIII-1924 године;

Дервиш Сарвам, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Плевљу, окр. плевљански, — ОНБр. 15173 од 8-VIII-1934 године;

Хакија Муловић, редуцирани вероучитељ, за дневничара у Плевљу, окр. плевљански, — ОНБр. 15190 од 8-VII-1924 године;

Спасенија Рајковићева, свршена ученица VIII разреда гимназије, за учитељицу у 5 групи II категорије у Остружници, окр. београдски, — ОНБр. 39885 од 27-VIII-1924 године;

Љубица Ракићева, свршена ученица учитељске школе, за учитељицу у 5 групи II категорије у Царевом Двору, окр. битолски — ОНБр. 37176 од 28-VIII-1924 год.:

Загорка Јовићева, свршена ученица учитељске школе, за учитељицу у 5 групи II категорије у Старој Кањижи, Бачка, — ОНБр. 36739 од 29-VIII-1924 године;

Надежда Илићева, свршена ученица учитељске школе, за учитељицу у Охриду, окр. охридски, — ОНБр. 37466 од 28-VII-1924 године;

Богдан С. Перуновић, свршени ученик учитељске школе, за учитеља у 5 групи II категорије у Непроштелу, окр. тетовски, — ОНБр. 42110 од 21-VIII-1924 године;

Славка Борисављевић, свршена ученица учитељске школе, за учитељицу у 5 групи II категорије у Никољачи, окр. рашки, — ОНБр. 33384 од 28-VII-1924 год.;

Вукосава Којићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у Старом Сивцу, — Бачка, — ОНБр. 42521 од 22-VIII-1924 године;

Љубица Вујићева, свршена ученица учитељске школе, за учитељицу у 5 групи II категорије у Старом Бечеју — Бачка, — ОНБр. 36717 од 21-VIII-1924 године;

Ибрахим Ибрагић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у 5 групи II категорије у Плевљу, окр. плевљански, — ОНБр. 15174 од 8-VII-1924 године;

Бећир Грчић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Плевљу, окр. плевљански, — ОНБр. 15184 од 8-VII-1924 године;

Милош Мијовић, свршени ученик учитељске школе, за учитеља у 5 групи II категорије у Неготину, окр. крајински, — ОНБр. 32638 од 2-VII-1924 године;

Ћамило Б. Чичић, свршени ученик медресе, за дневничара, у Страњану, окр. пријепољски, — ОНБр. 16992 од 7-VII-1924 године;

Сабрија Алиовић, свршени ученик III разреда гимназије, за дневничара у Росоману, окр. тиквешки, — ОНБр. 26480 од 3-VII-1924 године;

Иљаз Исламовић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Лабуншту, окр. охридски, — ОНБр. 24277 од 4-VII-1924 године;

Муса Османовић, свршени ученик турске учитељске школе, за дневничара у Храпу, окр. битолски, — ОНБр. 18316 од 4-VII-1924 године;

Илија Ђаковић, свршени ученик Педагошког одељења, за учитеља у 5 групи II категорије у Дуфу, окр. тетовски, — ОНБр. 42175 од 23-VIII-1924 године;

Драгослав Тодоровић, свршени ученик учитељске школе, за учитеља у 5 групи II категорије у Поточцу, окр. моравски, — ОНБр. 32424 од 2-VII-1924 године;

Оливера Кулићева, свршена ученица Педагошког одељења, за учитељицу у 5 групи II категорије у Никољачи, окр. рашки, — ОНБр. 33461 од 28-VII-1924 године;

Јован Константиновић, свршени ученик учитељске школе, за дневничара у Христифорову, окр. битолски — ОНБр. 37289 од 31-VII-1924 године;

Ана Коржењевска, свршена ученица једногодишњег курса за руске избеглице, за дневничара, у Жупањевцу, окр. моравски, — ОНБр. 41034 од 20-VIII-1924 године;

Десанка Милуровићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Трбушници, окр. београдски, — ОНБр. 34819 од 23-VII-1924 године;

Јелисавета Радовановићева, свршена ученица учитељске школе у 5 групи II категорије за учитељицу у Бумбаревом Брду, окр. крагујевачки. — ОНБр. 37887 од 27-VIII-1924 године;

Павле Стошић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у 5 групи II категорије у Бистару, окр. врањски, — ОНБр. 31143 од 28-VII-1924 године;

Марија Димитријевићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у Винчи, окр. крагујевачки, — ОНБр. 42546 од 26-VIII-1924 године;

Лудмила Факулдини, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Црвенки — Бачка, — ОНБр. 37734 од 18-VIII-1924 године;

Радмила Домићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије у Ватошу окр. тиквешки, — ОНБр. 34758 од 21-VII-1924 године;

Смиља Михајловићева, свршена ученица учитељске школе са испитом, за учитељицу у 5 групи II категорије, у Великом Средишту — Банат, — ОНБр. 35177 од 27-VIII-1924 године;

Ружа Томићева, пређашња учитељица мађарске учитељске школе, за учитељицу у Старом Бечеју — Бачка, — ОНБр. 42572 од 26-VIII-1924 године;

ОСТАВКА

Одлуком Господина Министра Просвете СНБр. 18914 од 30-VII-1925 године уважена је оставка коју је подне на државну службу ; Велимиру Петковићу, супленту мушке учитељске школе у Јагодини.

ОДЛИКОВАЊА

Указом Њ. В- Краља од 10 августа 1924 године одликовани су :

Орденом Светага Саве IV степена :

Милан Николић, школски надзорник у Урошевцу и Коста Зега, директор Банке у Скопљу.

Указом Њ. В. Краља од 22 августа 1924 године одликовани су :

Орденом Светага Саве III степена :

Д-р Фран Ковачић, професор богословља у Марибору, за његове културне и националне заслуге ;

Орденом Светага Саве IV степена :

Густав Водушка, школски управитељ и средњи школски надзорник у Трбовљу, за његове заслуге на школском пољу.

САВРЕМЕНА ЧЕШКА МУЗИКА*)

Ваља одмах рећи једну истину: музичко стварање код Чеха је тако обилато, тако богато, тако интензивно, тако разноврсно, да је немогуће овако набрзо прегледати га целог и у свима његовим детаљним преливима. Чеси, народ који је својим рођењем собом на свет донео и музику као душевну и интелектуалну снагу која има да му служи на част и славу, Чеси су, не само са интересом, него и са љубављу свим својим силама легли на посао око остварења својих великих идеала у свима правцима, па и на посао око остварења својих уметничких идеала. Са љубављу су легли на посао јер огромна је разлика између заинтересованог рада и рада који се врши из љубави. Заинтересованост не мора собом да носи и љубав, али љубав за нешто стоји у нераздвојној заједници са најлепшом, најузвишенијом, најетичкијом заинтересованошћу, и зато је само права поштена љубав пуна одушевљења, пуна пожртвовања, пуна полета, и зато се велика дела рађају само из љубави. Отуда и Чеси — заљубљени до екстазе у музику, у ту уметност над уметностима — са невероватном минуциозношћу префињених кујунџија, цизелишу дело своје музичке уметности, израђују га у детаљима, доводе детаље у склад, у целину, да

* Предавање, одржано на Народном Университету у Београду, 11 фебруара о. г. У музичком, илустративном делу узели су учешћа, уз предавача, и професори Музичке Школе у Београду Г-ђа Иванка М. Милојевић, концертна певачица, и Г. Г. Карел Холуб (виолина) и Вилем Јандл (клавир). Изведене су следеће композиције :

Песме : Сметана, *Ко зна свираћи на златним струнама,*
Дворжак, *Ах, није њу,*
Коваржовиц, *Словачка песма,*
Новак, *Усјаванка,*
Јирак, *Сјајни, сјајни ...*,
Ј. Б. Ферстр, *Impromptu,*
Шћепан, *Нада,*
Кжичка, *Анчице.*

За клавир: *Фурилни* од Сметане, и пет миниатура из збирке *По зарасло сјази* од Леона Јаначека.

За виолину: *Љубавна песма* од Сука и *Распуштени* од Петржелке.

би тим складом испевали монументалну епопеју своје племенском Музичком Генију, и, што је од исте, можда и од веће важности, да би тиме испевали и монументалну епопеју Музичкоме Генију словенске расе. Јер није то речено ни данас ни јуче, већ одавна, у тренутку када је Шопен оживео у Паризу сву племенитост свога музичког генија пољске крви, а још много више у тренутку када су Сметана и Дворжак проговорили језиком своје матере земље чешке и моћна „Петорица“ из Петрограда са Римским-Корсаковим на челу прокламовала идеју инстинктивне борбе за национални, расни музички идеал, — још тада је пала реч да се нови музички геније буди на тлу словенском. А ту реч су рекли, са одушевљењем или са страхом, све једно, између многих и Дебиси, одушевљени поклоник московских изби и Мусоргског, као и немачки музички научењаци Кречмар и Риман. И од тада та се реч поновила небројено пута, и што се она и данас понавља, као афирмација пророчанства Дебисиа, заслуга је не само великих руских композитора него и великих чешких музичких бораца: Сметане, Дворжака, Јозефа Бохуслава Ферстра, Леоша Јаначека, Већеслава Новака, Сука, и читаве плејаде младих и млађих. Чеси су инстинктивно осетили свету ватру словенског музичког генија, и онда није чудо што су чешки уметници, уздигнути до врло великих висина таквим идеалом, озбиљно прионули на посао да би уметничко дело наше словенске расе не само задивило него и победило свет. Посао обилан, али посао који је донео резултате, и о резултатима музичког развитка код Чеха ми у овом тренутку дајемо само општу карактеристику, надајући се да ће нам се ускоро дати прилика да овећом студијом о савременој чешкој музици допунимо, развијемо, разгранамо и проширимо овај летимичан преглед само истакнутих момената музичкога развитка код Чеха од Сметане на овамо.

*

Ми смо већ рекли: стварање код Чеха је веома обилато, врло разноврсно. За доказ те обилатости и разноврсности, уз Сметану — творца музичког национализма код Чеха, оца чешке модерне музике — стају и после Сметане се нижу многи музичари чија дела представљају позитивну уметничку вредност.

У првом реду су Антонин Дворжак и Зденко Фибих, који са Сметаном чине тројство музичких класика чешког народа. Њихов рад се простира до почетака овога века.

Дворжак је несумњиво једна од најистакнутијих музичких снага које је дало ново доба на пољу апсолутне музике. Композитор најњистије стилизованих дела свију облика камерне музике, од соло песама и клавирских пиеса, преко значајних и осећајних *Думки*, до квартета и квинтета и других камермузичких склопова, Дворжак је дао дела која стају уз дела Брамса, Чајковског, Шопена, Грига, Листа,

Цезара Франка, Сен-Санса, Венсана д'Ендиа. Али Дворжак је компоновао и Симфоније најапсолутније музичке лепоте; моћне по архитектонској јасноћи; снажне по ритмици; убедљиве у мелодијској и хармонијској концепцији, сочне у звучном бојадисању, тако да линија симфоничара, која потиче од Бетховенове *Деветше*, иде право преко Дворжака, Брамса и Брукнера, у ново доба коме стоје на челу Цезар Франк, Венсан д'Енди и Густав Малер.

И Дворжак, музичар од расе, песник чије композиције звоне тоновима чешког национализма, — друкчије стилизованог од национализма Беджиха Сметане — уметник чије је све биће било прожмано музиком ради музике, звуцима ради звукова, имао је и једну заблуду: да се баци и на поље музичке драматике и програмске симфоније, у којој се помоћу звучних комбинација описује, црта, тумачи. И он који је дао дела трајне вредности из области апсолутне музике, написао је пуно опера и симфонијских поема које далеко изостају иза својих страних узора, а далеко изостају и иза апсолутно-музички стилизованих дела његових. Та заблуда, разуме се, не умањује вредност и значај уметничке личности Дворжака, која стоји врло високо. Дворжак је значајан и по томе што је био и учитељ великог броја чешких композитора, међу њима и Новака и Сука, о којима ћемо мало после говорити.

Фибих је био интелегентан, културан човек, музичар од ерудиције, од снаге, више драматичар Вагнеровских тенденција и музичар Шумановске инспирације, него националист. Заношио се романтичарском мистиком шуме, ноћи, звезда, али је дао снажну *Шарку* и трилогију *Хиџодамија*, уз многа симфонијска, оперска и камермузичка дела. Умро је 1900.

Његови ученици Карел Коваржовиц, који је недавно умро као директор опере у прашком Дивадлу, и наследник Коваржовицев Острчил, представници су једне уметничке елите чешког народа која је више тражила лични акценат него ослонац на фолклор. Маркантни уметници, и Коваржовиц и Острчил су дали нарочито значајна драмска дела. Острчил је уз то и песник других облика који одају веома фину културу свога ствараоца и врло велику сигурност моделисања мелодијских, хармонских и ритмичких елемената у моћне и изразите целине.

Уз њих, као два усамљена вулкана који раде моћно и снажно, развијају своју многоструку делатност два уметника који су зашли у шездесете године живота, али који су духом и полетом још млади, сасвим млади, пуни инвенције савременог обележја, чија су дела пуна најслободнијих гестова данашњих тековина музичко-експресивне технике: Јозеф Бохуслав Ферстер и Леош Јаначек.

Ферстер, питома природа музичара од расе и душевног и духовног богатства, сада шеф једног одсека мајсторске школе за ком-

позиторе и лектор музике на прашком универзитету, уметник је најбогатије музикалне инвенције, лирског и драмског израза. Симфоничар, драматичар који је дао четири опере, чувену *Еву* међу њима, песник великог броја камермузичких облика, лиричар префињене мелодијске линије и продубљеног хармонијског ткања, композитор величанствених зборова, Ферстер је музичар-стваралац који је несумњиво силно утиснуо добу печат свога генија. Његово дело, тако разноврсно, које има жиле у тековинама најсјајније, сметановске прошлости, указује на будућност. Он је према томе не само стваралац, него и учитељ.

Јаначек је једна од најкуриознијих личности данашњице. Темпераментан, бизаран, човек жива духа, љубопитљив, истраживач новог царства, слободњак, левичар, Јаначек је еруптивна стваралачка снага чији се геније налази у линији Мусоргскога, и који је, са тим руским великаном, антиципирао савремени експресионизам пишући симфонијска и камермузичка дела невероватног полета, чудне концепције, али моћна, духовита, која не промашају. Своје име је стекао међутим тек када је његова словачка музичка драма *Њена њасторка* избила на површину невероватно импулсивном драматиком свога сижеа и партитуре; — бујна драма каквих је мало. Не можемо да се уздржимо а да не изразимо жаљење што је наша опера, која има толику субвенцију од државе, сасвим заборавила да осим Вердија и Пучинија постоји једна велика наша словенска национална музичко-драмска продукција, можда мање наметљива — што јој служи на част — али свакако значајнија — и то не само за нас Словене значајнија — од Пучинијевих и Вердијевих опробаних „шлагера“. Отуда ми у нас не добијамо ни *Пољубац* ни *Тајну* од Сметане, ни *Псоглавце* од Коваржовица, ни *Еву* од Ферстра, ни *Њену њасторку* од Јаначека, поред музичких драма Острчила, Новака и других словенских аутора. Не добијамо, тако исто, ни *Огањ*, драму нашег југословенског композитора Берсе, који скомрачи у Загребу. Ми се морамо словенизирати ако хоћемо будућности, словенизирати што пре, и што радикалније. Ми хоћемо, и имамо права на то, да будемо сарадници на послу који су предвидели Дебиси, Кречмар и Римањ, и који је великим делом остварен благодарећи побројаним ауторима чија се дела код нас не чују. Сав наш народ, наша публика, то треба, то мора да каже. Такво одушевљење нашег друштва даће полета нашим ствараоцима, не само да раде — јер сам рад по себи не значи још све — него и да заиста ураде нешто, да ураде много.

За нашу словенску мисао био би празник препорођења када би се у Београду чуле и одомаћиле велике композиторске концепције Ферстра, Јаначека, Острчила, Сметане, Коваржовица и — да наставим мисао — све плејаде њихових следбеника и младих истакнутих стваралаца, са Суком и Новаком на челу. Јер у делима тих аутора, као и у делима аутора других словенских народности која хоћемо исто тако,

лежи ванредно савршенство музичке уметности, лежи лепота, занос, полет наших дана, и, што је изнад свега тога, лежи све оно што значи понос нашег словенског рода.

Смрћу Антонина Дворжака, који је умро 1904 године, завршава се прво доба интересантне модерне чешке музике, и на место Сметане и Дворжака, уз Јаначека и Ферстера, избијају на површину два уметника од најздравијег музичког темперамента: Већеслав Новак и Јозеф Сук. И један и други су ученици Дворжакови. И један и други су — и ако диаметрално различити у изразу — од свога учитеља научили како се савлађује музички облик, како се моделишу основне музичке мисли, и како се на мотивској разноврсности тема развија моћна звучна архитектура. И један и други једнаки су и у томе што су сувереном снагом изнад материје и што их сигуран инстинкт музичара од расе води правим путем ка највишем циљу.

Развитак Већеслава Новака је врло интересантан. Човек високе културе и образован, Већеслав Новак је у класу свога учитеља Дворжака собом понео поред великога талента и свој необуздан темперамент. Цело прво доба његовога развоја је у знаку импулсивне сонорности романтичарски обојене. Тада је он компоновао увертиру под именом *Корзар* и клавирску баладу *Манфред*. Бајрон га је био обузео као и Шуман, Лист, Чајковски и Берлиоз. Али изненада се у његову душу прикрада Брамс, уметник псеудо-класичарских тенденција, лични пријатељ Дворжаков, човек чија је личност имала извесног утицаја на развој модерне музике. И под његовим утицајем разбарушени романтичар и „грлати певач“ Новак постаје дисциплинованији. Облик његових композиција постаје концизнији, а теме пластичније. Младићски елан и темпераментна екстаза уступају пред мушким изразом младога уметника, који је ушао дубоко у двадесете године свога живота. Тада се у њему пробудила и љубав за природу, која је добила свој најмоћнији израз у величанственој симфонијској поеми *У Тајри*, снажној, полифаној, дескриптивној композицији од значаја. Али, што је још значајније, Новак је у то доба постао и приврженик националног стила. Познавши словачке народне мелодије, Новак их је унео у себе, прерадио у себи, ритме и мелодијске карактеристике те живе народне музике пропустио је кроз лично уметничко Ја, и од тада он је уметник који говори сасвим самосвојним музичким језиком гипког словачког националног обележја. Не само да је Новак велики број словачких народних мелодија обрадио са пратњом клавира, него је идиоме те музике уплео и у своје велике композиције, између осталих нарочито у *Хероичну Сонату* и у *Словачку Свићу* за клавир, и, примењујући стихове моравске народне поезије, компоновао је и читав низ мелодија које задивљују апсолутно верним специфично словачким музичким акцентом, као да су оригиналне народне мелодије, потекле са усана неке

једре Словакиње или живахнога Словака, а не продукт генија једног високо образованог музичара.

И када је тако исковао себе, он је, ушавши у тридесету годину живота, почетком овога столећа продубио, утанчао свој израз, успевајући да са сигурним инстинктом решава и најсложеније проблеме музичке експресије и музичке технике.

То је карактеристика последњег Новака, који се извио из Листа и Брамса и Шумана, и који је, додирнувши душу Мусоркскога и Дебиса, оплодио своју душу лепотом без сравњења. Новак се утапа у декадентну поезију наших дана. Антон Сова постаје песник кога радо компонује, утичући и на сву млађу генерацију да у стиховима тога модернисте тражи инспирације. Меланхолија, зрела љубав, мисли у ноћи, неки мистички гласови душе која чезне за нечим недокучним, узбуркано осећање које се отима из буре, паганска мистика природе у којој жена блиста (свита *Пан*), то су мотиви које развија Новак у својим делима, да делом *Бура*, том апотезом љубави, компонованим за хор и оркестар, да врхунац своје стваралачке моћи.

Богат инвенцијом, Новак је компоновао све музичке облике и истакао се и као ритмичар — у своје прво доба био је претежно само то: ритмичар, — и као хармоничар ретке изразитости и слободе, и као мелодичар и моћан звучни архитекта. Његов утицај је силан, и готово сва најмлађа генерација чешких композитора је изашла из његове школе.

Сук је друкчији. Сав душа, осећај, Сук је песник који свој живот проводи у једној великој тузи. Када је као млад ступио у живот, зарађујући кору хлеба као други виолиниста чувеног „Чешког гудачког квартета“, он је собом у живот повео и једно биће драже изнад свега. Али судбина је хтела да једнога дана потмуло зазвоне погребна звона. Млади Сук клекао је на свежу, побусану хумку која је за увек примила под себе најдраже биће. И сам, Сук је, милујући главу свога синчића, и певајући му са пуно топле и болне љубави о *Мајци* које више нема, повукао се у себе да живи за своје снове и успомене. Сањајући у пролетње јутро или у летње предвече о томе шта је проживео, Сук је свим бићем великог музичара дрхтао са ватре која је палила његову машту, и он је писао дивне клавирске композиције, низао је снажна камер-музичка дела, зборове, и величанствена симфонијска дела од *Азраела*, преко *Лешње приче*, до симфонијске песме *Зрелост*. Сва његова дела, рађена сигурном руком композитора од префињене културе и осећајности, јасно нас воде кроз живот свога ствараоца. Кроз та дела води пут којим је његова топла и велика душа прошла, „од безнадежности која слама“, са жалосне врбе која се надноси над драгу хумку, „ка новој вери у животу, из самоће окружене његовом потиштеношћу, ка вери у љубав и човечност“.

Велика бура која је завитлала човечанство 1914 године, прохујала је и над чешком земљом. И када су се црни облаци разбили, за чешки народ је настало ново доба.

K nám dálky mluví tmou
Svou neprůzračnou temnotou...
Za novým Bohem idem.....

Ове стихове Антонина Сове написао је млади Вомачка као мото за своју чудну збирку клавирских композиција *Hledání* (Истраживања). Тај мото уједно је и Вјерују целе најмлађе генерације чешких композитора. Њој припада дубоко-медитативни Карел Болеслав Јирак, симфоничар *rag excellence*, композитор који са крепким потезом обрађује апсолутне музичке облике, уносећи у њих ванредно богато контрапунктске технике и чудних хармонских комбинација, заносну гipкост мелодијских линија које се развијају на бизарном ритму, сву снагу једне снажне музичарске природе од огромног знања; Јозеф Кжичка, исто тако претежно апсолутни музичар, аутор ванредних зборова, песама, међу којима се истичу бајке и басне за содо певање и клавир, уз клавирске композиције и оркестарска дела; па најмлађој генерацији припада и Вацлав Шћепан, пианиста првог реда, професор историје музике на Универзитету у Прагу, духовити обрађивач народних мелодија и композитор снажних камермузичких облика; и поменути Болеслав Вомачка, доктор права и секретар Министарства Социалне Политике у Прагу, одличан познавалац технике, који се игра ефектима контрапункта као и Кжичка, и нарочито као Јирак, несумњиво један од најјачих контрапунктичара чешке Модерне; и Томашек, песник циклуса *Жени*, и снажни Јарослав Новотни, који је заклопио очи у једном месту на Уралу као заробљеник, и Вицпалек, мислилац и уметник бизарне инспирације, одважни Карел, Петржелка, Кунц Аксман, Јинджих, Отокар Шин, аутор једне ванредно интересантне науке о хармонији израђене на сасвим новој основи, и толики други.

Дела тих људи документују више него ишта да је чешки народ дао композиторе од највећег значаја за савремени ступањ европске музичке културе. Али чешки композитори су у исти мах и уметници који су, уносећи нов тон у европску музику, отворили и нов пут који води у будућност.

Не би се смело рећи да је чешка музичка култура сасвим само-никла. Велики таласи музичкога гibaња деветнаестог и двадесетог века не само да су заплускивали границе чешког насељења, него су их и пробијали, плавећи плодну Чешку. Берлиоз, Лист, Вагнер, Брамс, били су богови и чешким музичарима, као што су били богови и музичарима других народности. Рихард Штраус је имао поклонике и у Чешкој и те какве поклонике. Прошао је рат, Чеси су, свесни националних

дужности, послали своје уметнике и оркестре у Европу, на пропагандске путеве. Отишли су и у Париз. Из Париза је, на позив далековидних Чеха, велика уметница Бланш Селва пошла у циљу пропаганде за француску музику у Чешку, и пропутовала је уздуж и попреко. Чеси су познали Дебисиа, Равела, д' Ендија, Цезара Франка. Научили су се и од њих нечему, као што су се нечему били научили и од Листа, Берлиоза, Вагнера, Брамса и Штрауса.

Али оно што је значајно и што чешке композиторе уздиже, јесте да они нису никада били слепи подражаваоци, трабанти. Они су, примајући утицаје с поља, користили се њима да би што свестраније и боље исковали своје лично, самосвојно, национално уметничко Ја. И данас модерна чешка музичка уметност показује не само све тековине најпрефињеније савремене технике и музичке културе, него и то да су све те тековине прошле кроз национално чистишиште расне снаге оних који су јаки, и који су смели пустити да страни утицаји дођу у њихову земљу баш с тога што су јаки и свесни да их ти утицаји не могу прогутати већ само оплодити. И из тог оплођавања родио се бујни чешки национални стил најмодернијег обележја, моћан у конструктивности, жив у детаљном сенчењу, непосредан у специфично националној особености.

Да се тако развије, заслуга је не само композитора, већ целог чешког народа. И чешки је народ, као и сви цивилизовани народи данашњице, увидео да је прва дужност: сву најлепшу рођену снагу ставити у службу националној лепоти. Љубоморно али са заносом, не шовинистички али са националном самосвешћу, Чеси су рекли: у нашој земљи прво смо ми, Чехо-Словаци, а сви остали долазе тек после нас. Рекли су, дакле, исто оно што су казали и Французи, Немци, Аустријанци, Италијани, Енглези, Пољаци. Са тим уверењем сав чешки народ је легао на посао за дело своје отаџбине, и не само да сав чешки народ са одушевљењем прихвата сваки покрет оних који су на челу нације, него инстинктивно или свесно даје и сам иницијативе и полета онима који су одређени да воде. Сваки је у Чешкој постављен на своје место, и у хармоничном току јавног и државног живота, уметници имају највише подршка. Од Томе Масарика, првога човека републике, до млекарица које зором просецају улице и уличице свију градова живописне чешке земље, од озбиљних критичара из паркета до ентузиаста, правих и узвишених, са четврте галерије, на којој је увек елита духа и заноса, сви, сви су упрли очи на оне од којих отаџбина очекује славе. А ти изабрани, осећајући те очи, дижу се и стварају, и кроз њих нација се диже и иде напред. Естетичари са уваженим професором Г. Неједлием на челу, критичари, репродуктивни уметници који су интернационални корифеји, филхармоније у свима градовима, нарочито прашка са Талихом на челу, чувени јединствено савршени

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

зборови прашких и моравских учитеља и учитељица, прашкога „Сметане“ и „Хлахола“, и безброј других зборова, оперске установе, издавачи, од којих Umeleckà Beseda чини напоре достојне дивљења залажући се за најмодерније струје исто као и за Дворжака и Сметану, стручни часописи, конзерваторије, библиотеке, разна удружења, мисионари и пропагатори у иностранству, све је легло за име и част чешког народа. И резултати тако организованог рада виде се свуда, па и на пољу музичке уметности. Ми морамо са поносом да гледамо на жилаву активност братскога народа, морамо да му се дивимо, и морамо да жалимо оне народе који су, огрезли у ништавилу и површности, забороваили на лепоту личних националних преимуђстава, потонули у поплави туђинске најезде, уверени да је то кокетовање са туђинском културом на уштрб рођене културе, нешто што ће изазвати дивљење цивилизованих народа. Ти народи и не виде да нису достојни сунца које их греје; они и не осећају да је друго учити се од искуснијега с тога да би се могла докучити тајна: како се постизава лично савршенство, а друго, учити се с тога да би се у море туђинштине утопило своје рођено национално Ја. Прво значи културу, друго значи некултуру. И народи првог уверења иду напред, као и чешки народ; док народи другог уверења нису достојни да стану уз оне народе који су стубови човечанства.

Да ли бисмо ми смели да кажемо да смо разумели наше националне дужности, као што су их разумели Чеси? Да ли бисмо ми смели да кажемо да је свако срце у нас колевка у којој се са оданом љубављу негује наша рођена национална свест, наша рођена национална лепота, наш национални понос? И ко би међу нама био први који би се смео бацити каменом на онога који, растрзан очајањем са евентуалних заблуда нашег племена, подигнута чела сме громко да нам каже у очи: чини ми се да наш народ није разумео своје националне дужности. Чини ми се да свако срце у нас није колевка у којој се са оданом љубављу негује наша рођена национална свест, наша национална лепота, наш национални понос. Ко би смео да се баци каменом за таквим човеком који верује у мисију нашег народа и који нас опомиње на нашу најсветију дужност? Ко би смео да се баци каменом за таквим човеком? И да ли би се у ово опортунистичко доба које ми у нашој средини преживљујемо, нашао човек, одважан да нам, на своју рођену штету а ради нашег општег добра, каже горку истину, из оног узвишеног разлога што горка истина боли али и поправља.

МИЛОЈЕ МИЛОЈЕВИЋ

БРОЈНО СТАЊЕ СТУДЕНАТА У НАШОЈ ДРЖАВИ

1. Дирекција Државне Статистике је, први пут од њеног постанка, организовала ове године и извела једну систематску и обилну статистику универзитетског школовања у нашој држави. Она је то извела на примерно статистичкој основи. Свим школама факултетског карактера Дирекција је послала листиће (Questionnaire, Fragebogen) које су требали да попуне сами студенти. У њима, студенти су питани о факултету и одсеку на коме студирају, о семестру који уписују, о годинама старости, о месту рођења, о поданству, народности и вери, о очевом занимању, итд. На основу тих листића, Дирекција је већ сабрала и средила неке податке, који се овде први пут објављују.

О броју студената у нашој држави чињене су, у одсуству једне званичне статистике, најразноврсније процене. Тако, на пример, сматрало се као утврђено да Београдски Универзитет броји више од 8.000 студената. Преувеличани су били пресумптирани бројеви слушалаца и у Загребу и у Љубљани. И корак Дирекције Државне Статистике, да да једанпут тачну и официјелно поткрепљену цифру тога студентства, треба свакако одобрити и поздравити. Ти бројеви имају свакако само релативну важност; они представљају само један исечак и континуитету високог школовања наше омладине. Тек кад се ове статистичке операције продуже, и кад се буду могла чинити упоређења неколико узастопних година, моћи ће да се констатују правилности у правцу школовања наших студената, у учешћу појединих племена и вера у том школовању, у просечним годинама старости универзитетске омладине, у напретку или напознатој односа женског пола према мушком, итд. Али та релативна важност бројева ипак не може да ускрати овој операцији првенство у извођењу и омогућавање једне доцније компарације, исто онако као што не може да јој порекне солидност поступка и тачност извршених опсервација. Ови бројеви имаће дакле доцније већи научни значај, али практичан значај они испуњују и сад у пуној мери.

У Београду не постоји, сем Универзитета, ниједна висока школа (Абитуриентски Курс Трговачке Академије није у рангу велике школе). Али Универзитет има шест факултета: Правни, Филозофски, Теолошки, Медицински, Технички и Пољопривредни. У Љубљани исто тако Универзитет је окупио све високе школе. Он има пет факултега; од Београдског он има мање само Пољопривредни. Суботица има само Правни Факултет; Скопље само Филозофски; Загребачки Универзитет је задржао стару, средњовековну поделу на четири Факултета: Теолошки, Правни, Филозофски и Медицински. Техника има тамо засебну институцију, исто тако и Господарско-Шумарска Школа (одговара нашем Пољопривредном Факултету). Али, поред тога, у Загребу постоје још

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ове школе чији слушаоци морају имати потпуно средње-школско образовање: Виша Педагошка Школа (коју махом посећују учитељи), Виша Школа за Промет и Трговину (куд иду по правилу свршени ђаци трговачке академије), Ветеринарска Висока Школа, Фармацеутски Курс, Уметничка Висока Школа и Музичка Академија. На све те школе се простирало статистичко снимање Дирекције Државне Статистике, с тим ограничењем да су узимани у обзир само редовни слушаоци. У другим земљама обухватају се при оваквим операцијама и ванредни студенти, али како они у Београду немају онај значај који имају иначе (јер, ако доцније постану редовни студенти, не урачунава им се време које су провели као ванредни, што бива у већини других држава), Дирекција је одустала овом приликом од намере да их попише.

2. Београдски Универзитет броји укупно 5461 студената, Загребачки Универзитет 2056, а Љубљански 1151. Ако се Загребачком Универзитету додаду Висока Техничка и Господарско-Шумарска Школа, он опет не би бројао више него 2726 студената, дакле тачно половину студената Београдског Универзитета. Београд стоји на првом месту чак и ако се све загребачке велике школе узму као целина. Ни онда оне неће бројати више него 4123 слушаоца у опште. На Суботичком Правном Факултету инскрибирано је у зимском семестру ове школ. године 369 слушалаца; на Филозофском у Скопљу 116. Према томе, број студената у Београду је толико велики да он чини више него 5% целокупног београдског становништва у опште (подразумевајући ту и војску), у Загребу нешто изнад 4%, у Љубљани преко 2%. У Суботици и Скопљу тај је проценат незнатан. Ти проценти ће ипак у стварности бити нешто мањи услед тога што увек један део студената и за време својих студија живи у провинцији.

Свега заједно, наша држава има на својим домаћим великим школама 11.220 студената. Ма да је тај број знатан, он ипак релативно заостаје за бројем студената у западним државама. Истина, наших студената има много и на страни, али зато, као што ће се видети из доцнијих излагања, и на нашим Универзитетима се налази велики број припадника других држава, у првом реду Руса.

Узевши у обзир да наша држава броји по последњем попису 12 милиона становника, то један студент долази на нешто више него 1000 душа. У Чехословачкој је било прошле године преко 28.000 студената, од којих је преко 23 хиљаде било чешко-словачких припадника. Тамо је на хиљаду становника долазило преко 2 студента (узев у обзир само њихове припаднике, опет скоро 2%). У Белгији, са нешто преко 11 хиљада студената и седам и по милиона становника, долази један студент на приближно 750 душа (на хиљаду 1,5). У Немачкој (131 хиљада студената и 60 милиона становника) 2,18%.

По факултетима дата, слика бројног стања студената у нашој држави изгледала би овако:

	Београд	Загреб	Љубљана	Суботица, Скопље	Укупно
Правни Факултет	1504	791	326	369	2990
Филозофски Факултет	1339	470	216	116	2141
Теолошки Факултет	108	43	109	—	260
Медицински Факултет	627	752	66	—	1445
Технички Факултет	1607	423	434	—	2464
Пољопривредни Факултет	276	247	—	—	523
В. Педагошка Школа	—	66	—	—	66
В. Ветеринарска Школа	—	104	—	—	104
Фармацеутски Курс	—	144	—	—	144
В. Школа за трг. и Промет	—	945	—	—	945
Уметничка В. Школа	—	71	—	—	71
Музичка Академија	—	67	—	—	67
Свега	5461	4123	1151	485	11220

Према томе, правници у нашој држави чине више него четвртину целокупног студенства (26,6%), затим долазе техничари са 21,9%, филозофи са 19% и медицинари са 12% целокупне академске омладине. Од мање посећених Факултета, одн. високих самосталних школа, највећи релативан број отпада на Вишу Трговачку Академију (8,4%), потом на пољопривредне школе (4,6%) и на Теологију (2,3%).

Велики број техничара не долазе само услед доброг изгледа на запослење које неминовно мора да наступи у нашој држави с обзиром на грађевинске акције које је очекују, већ и из једног чисто формалног разлога. Док код других Факултета, апсолвирани студенти престају бити студенти де јуре, техничари, и ако испуне потребан број семестара (осам), и даље их уписују. Отуда, њихово релативно учешће било би знатно мање кад би и код других факултета били узимани у обзир апсолвирани студенти, који, налазећи се у жеку полагања испита, имају са Факултетом *сйварно* више везе него студенти у формалном смислу. Семинари, а чешће и сама предавања, бивају по правилу највише посећена од таквих апсолвираних студената. Но Дирекција није могла да одступи од законског критериума за одређивање пописне јединице, у овом случају студента.

У Београду и Љубљани на прво место по броју долази Технички Факултет, у Загребу Правни. Али док и у Београду и Љубљани Правни Факултет долази непосредно иза Техничког, Техничка Висока Школа у Загребу заостаје за свим Факултетима сем Богословског и за Високом Трговачком Академијом. Објашњење треба тражити у факту да је она једна од најмлађих високих школа у Загребу (основана је тек после рата).

Број правника није релативно велик, највише ради тога што у Београду и Суботици они до ове године завршавају студије са шест семестара. Њихов будући пласман изгледа много повољнији него пласман студената филозофије. Јер, док су ови последњи упућени само на средње школе, које су у приличном броју снабдевене наставничким особљем и чији се број неће за дуго повећати, ако не буде и смањен, дотле правнике очекују државна администрација (судска, финансијска, полицијска итд.), самоуправа и приватна предузећа чија су оснивања и ширења више него сигурна. Стога треба у будућности очекивати смањење квоте филозофа.

4. На Техничком Факултету у Београду највише је било грађевинара (732), затим машинских техничара (637), и најзад архитекта (238). На Пољопривредном Факултету било је у одсеку пољопривредном 163 студената, на одсеку шумарском 113. Филозофа је највише у XII групи (књижевност), затим на првој (хемија и математика), потом у III (природне науке), и двома историјским (XIV и XV). Најмање их је у групама XVII (четири), VIII и XI (по пет). Разликовања по одсецима у Загребу и Љубљани нису до сад још извршена услед непознавања њихове законске поделе.

5. Број мушких студената знатно је већи од броја женских. Од стотине студената у опште само је 16,67 женских. И тај број, упоређен са другим државама, доказује да је школовање женских на нашим великим школама достигло ону исту, понекад и већу квоту, него је то случај у другим европским државама. У Чехословачкој учешће жена не достиже ни 10 процената, у Немачкој тек 10 процената. На 100 мушкараца студената долази код нас 20 жена. Највише их је релативно у Скопљу, скоро половина (90 на 100 мушкараца). На Београдском Универзитету долази 27,32 женских на 100 мушких студената; на Загребачком Универзитету 20,23, на Љубљанском 6,89, на Суботичком Правном Факултету 5,52. На осталим високим школама у Загребу просечна је релација између мушких и женских 100:11,30. У Београду има на Филозофском Факултету више женских него мушких (м. 657, ж. 682). На Медицинском Факултету је скоро трећина женских (м. 430, ж. 197), на Правном више него шестина (м. 1307, ж. 197). На остала три Факултета учешће женских је прилично слабо (на Теолошком има три женске, све три Рускиње). На Филозофском Факултету у Загребу је опет релативно највише женских, но ипак њихов број знатно заостаје за бројем мушких (м. 295, ж. 175). И на медицини их има само пети део од свих студената медицине, на правима скоро двадесети. У Љубљани, на Филозофском Факултету има 168 мушкараца и 48 жена, на осталим Факултетима њих нема нигде више од 8 (најмање на теологији, две). На специјалним високим школама у Загребу, жене су у знатној превази на Вишој Педагошкој Школи (26:40), а заступљене су

са преко једном трећином у Музичкој Академији, и скоро са трећином на фармацији. На Ветеринарској Школи нема ниједне жене. Њихово учешће је врло слабо на студијама пољопривредним, и доста слабо на техничким и трговачким. У Уметничкој Вис. Школи има 61 мушкарац, а само 10 жена. У почетним семестрима женске су бројем релативно више заступљене него у старијим. На филозофији у Београду било је у првом семестру знатно више женских него мушких (189 м., 238 ж.). Тенденција све већег учешћа женског света у универзитетским студијама је више него очигледна.

На Филозофском Факултету у Београду жене су заступљене на свим одсецима. Ипак, њихово учешће је највише на одсеку књижевности (160 ж., 54 м.) и историјском (152 ж., 113 м.) Оне мало превазилазе мушкараце још у овим одсецима: III, IV, VI, X, и знатно у XIII (16 м., 47 ж.). Истим бројем су заступљене у VII и IX одсеку (по седам и м. и ж. у оба одсека).

6. 9510 студената у опште припадају, државноправно, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, и то 7917 мушких и 1603 женске. Руских поданика има на свим великим школама 1781 (1527 м., 254 ж.). Затим их је највише италијанских поданика, 113. Остале су државе врло слабо заступљене: Чехословачка са 18, Румунија 14, Маџарска 13, Пољска 10, Аустрија 6, Бугарска 4, Турска 2, Америка 2, Грчка, Немачка, Албанија, Финска и Кина са по једним. Нарочито пада у очи да се на нашим високим научним заводима не школује више него један студент из Албаније; он учи теологију у Београду. Од четири Бугарина ниједан није у Београду (3 у Загребу, 1 у Љубљани). Оба Турчина уче Експортну Академију у Загребу. Ни Италијан не студира ниједан у Београду; али они се налазе на скоро свим факултетима у Загребу и Љубљани. У Београду су 4 Румуна, 2 Маџара, 1 Грк и 1 Чех. Загреб има апсолутно и релативно највећи број студената са стране. Скопље и Суботица немају ниједног сем Руса. Руса је највише у Београду (1034), али њих, сем на католичким теолошким факултетима и у Педагошкој Вел. Школи, има свугде. Женских студената страног поданства има, изузев горенаведени број Русиња, врло мало (6 италијанског, две румунског и једна маџарског).

7. Студената рођених на страни има више него страних поданика. Прилично их је рођено у Америци. Но, пошто су они већином ипак наше крви и језика, не сматрамо неопходно потребним детаљније приказивање тих односа. Али особито пада у очи да порекло воде из Турске 8, из Грчке 17, садашње Румуније њих 40, из садашње Маџарске 57, исто толико из Аустрије, из садашње Италије 336. Јасно је да су то Југословени, који су већином оптирала за наше држављанство.

Студенти родом из наше државе највећим делом су из Северне Србије (2460), затим из Хрватске и Славоније 1970, из Словеније 851,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

из Босне и Херцеговине 751, из Далмације 650, из Војводине 548, из Црне Горе 379, и из Јужне Србије 285. Највише је релативно студената из Црне Горе, скоро 2 на 1000 становника.

Студенти из Војводине не чине више него 0,4⁰/₁₀₀ становништва Војводине, студенти из Јужне Србије 0,2⁰/₁₀₀ становништва Јужне Србије. Студенти из осталих покрајина чине приближно 1 pro mille становништва тих покрајина, онолико исто колико и у целој држави. По правилу је квота нешто мало испод 1⁰/₁₀₀, само код Далмације незнатно више.

Појмљиво је да је у Београду највише студената из Србије, у Загребу из Хрватске, у Љубљани из Словеније. У Скопљу је 45 студената из Јужне Србије, 36 из Северне. У Суботици је више Србијанаца него Војвођана (76 : 72); Црногораца је 67. Иначе се може констатовати да се на свим великим школама у нашој држави шкољују студенти из скоро свих покрајина. Једини изузетак чини Љубљана, где нема ниједног Црногорца. Босанци највише студирају у Загребу. На самом Универзитету у Загребу (4 Факултета) њих је двапут више него у Београду. И Војвођана је на Загребачком Универзитету само мало мање него на Београдском (184 : 140). Највише студирају медицину. Далматинаца има на свим Факултетима, са изузетком Загребачког Теолошког. У Загребу их је највише; у Београду и Љубљани подједнако. Словенаца је у Београду само 14. Огромна већина из Јужне Србије студира у Београду. Женских је релативно највише из Северне Србије, релативно најмање из Црне Горе. На сто мушких студената из Северне Србије долази 37 женских; у Црној Гори мање од 6; у Словенији и Далмацији око 7; у Босни и Херцеговини и у Војводини на 100 мушких долази приближно 10 женских студената; у Јужној Србији 16.

8. По вери, православни студенти чине 62 процента свих студената (њих је 6964). Католици чине у целој држави 32 процента (3605 студената). Јевреја има на студијама у нашој држави 406, муслимана 115, протестаната 60, Грко-католика 25. У Београду православни студенти чине 94% студената. Сличан проценат православних имају Скопље и Суботица. У Загребу православни студенти чине на Универзитету 23,5%, у осталим високим школама 35%. Католици чине на Загребачком Универзитету 62%, на осталим високим школама 53%. У Љубљани је 12% православних студената; скоро сви остали су католици (свих других вероисповести има само 12 студената, или 1%). Јевреја је највише у Загребу (337). На самој Високој Школи за Промет и Трговину њих је 101. У Београду их нема само на пољопривреди и теологији, у Загребу на педагогији и теологији, у Љубљани их у опште нема сем једног на техници. Муслимана је на Београдском Универзитету 26, на Загребачком 49, на Љубљанском 2, а на осталим загребачким високим

школама 38. Грко-католика има само у Загребу. Без конфесије је у опште 8 студената. — Док православни чине 62 процента свих студената у опште, дотле православне студенткиње сачињавају преко 74 процента свих женских студената. То је доказ да православни део нашег народа још понајвише школује своју женску децу. Од свих женских студената исповедају католичку веру само 20%. Јеврејки има 62, евангелискиња 9, и муслиманке 2, обе у Београду (једна на филозофији, друга на медицини).

9. По народности је највише Срба, свега 5304 студената и студенткиња, или у процентима 47%. Хрвата има 2699 или 24%, Словенаца 1041 или 9%. Хрвата и Словенаца студената има релативно исто онолико колико и становништва. Срба има процентуално више него становништва (Срби чине у нашој држави само 45% становништва). Њихова квота студената је појачана на рачун Арнаута и Турака. Руса има више него Словенаца: 1746. Немаца има само 83, Маџара 104. Они већином студирају на страни. Јеврејску народност исказало је 135 студената.

У Београду студирају 104 Хрвата, 14 Словенаца, 18 Немаца и 9 Маџара. Остало су већином Срби, и Руси (1034). У Скопљу има само 3 Хрвата; остало су Срби и Руси (21). У Суботици има 45 Хрвата, 4 Словенца, 2 Немца, 5 Маџара и 115 Руса. На Загребачком Универзитету 349 Срба или 17%, на осталим загребачким школама 396 или 19%. У Загребу студира највећи број Немаца, Маџара и циониста Јевреја. Словенаца је на свим загребачким високим школама 199. У Љубљани има само 39 Срба и 165 Хрвата. Са изузетком од 112 Руса, тамо су све друго Словенци. Маџари и Немци тамо не студирају. Маџари студирају у Београду права и технику, у Загребу све сем педагогије. Немци у Београду не студирају само теологију и пољопривреду, у Загребу педагогију, ветерину и фармацију.

Од женских, Српкиње чине скоро четвртину свих српских студената, Хрватице осмину, Словенкиње тек дванаестину словеначких студената. Код народних мањина су женске врло слабо заступљене.

10. По годинама старости на дан 1 јануара 1924, највише је било студената са навршеном 21 годином (1626), затим са навршеном 20 годином (1552), и скоро једнако са навршеном 22 годином (1526). У свим доцнијим и ранијим годинама студената је све мање. Са 19 година њих је 1067, са 18 год. 465, са мање од 18 година 44. Са 23 године њих је 1288, са 24 год. 921, и сваке доцније године до закључно тридесете 688, 366, 354, 307, 210, 202. Од 30 до 35 година има 314, од 35—40 год. 133, од 40—50 год. 47, и, најзад, 10 преко 50 година (већином теолога). Студенти у најчешћим годинама, од 20 до 23, чине знатно преко половине свих студената у опште, 5992; студенти од 19

до 25 године преко три четвртине свих студената: 8668. То су уједно и нормалне студентске године.

Женске су релативно више заступљене у млађим годинама; ипак ни у једној групи не превазилазе мушкарце.

Техничара је у Београду релативно највише и у најмлађим и у најстаријим годинама. У Загребу су правници најбоље заступљени у млађим годинама.

Д-Р Л. М. КОСТИЋ

ЈЕЗИК КАО КУЛТУРНА ВРЕДНОСТ

III

ЈЕЗИК ЈЕ СИМВОЛ

С тога је, велим, у опште погрешно говорити о еволуцији код језика. Или бар треба тај појам тачно одредити да се не би бркале две по све различите ствари и добила тако једна сасвим погрешна слика.

На сваки начин, оне врсте еволуције која постоји у органском царству, код језика нема. Биљка и животиња развијају се саме из себе: из семена и клице. Ми тај процес називамо животом. Таквог живота код језика нема, нити може да буде. Ми не можемо ни да замислимо како би то изгледало да се једна реч без учешћа човекова развија сама из себе.

Језик не еволуционише; он, на њојив, консервише. Природа његова није динамична, она је еминентно статична.

Језиком човек фиксира свој унутарњи, психички живот. Он, другим речима, том свом психичком животу, који је у сталној промени, језиком даје један одређен облик. Он, како обично кажемо, „формулише“, дакле ставља у облике оно што по природи својој нема облика, ставља у колут оно што је, по природи својој, у непрекидном току. Или, како се Хумболт¹⁾ изражава: само захваљујући језику наша чула могу да опазе душевни живот људски који би иначе ишчезао без трага.

Тиме што човек изражава свој унутрашњи живот, дакле, он елиминише пролазност његову, претвара његов континуитет у облик, његово кретање у мир, његову динамику у статистику.

Језик је зато као тамница у коју човек закључава оно што по природи својој хоће да побегне; он је као музеј у коме се чувају ствари које би иначе ишчезле. Језик консервише, али самим тиме он елиминише процес пролазности, дакле процес живота. Он чува, али да чува може само у онолико у колико успе да обустави ток про-

¹⁾ Humboldt: *c. l.*, стр. 184.

ПРОСВЕТИНИ ГЛАСНИК, 8 СВ., 1924.

мене, у колико успе дакле да умртви и „балсамира“. *Језик шако личи на гробље у које човек сахрањује своју психу да би прошлост њену сачувао од заборава.*

Ово сравњење језика с гробљем не само да није претерано, него је објективно тачно. Језик не само да није ништа живо; он је нешто по све мртво. Он је само један скелет, једна врста исушеног хербариа: *он је један скуп чистиших симбола.* Само онај који превиђа ову последњу чињеницу може друкчије да мисли.

Језиком човек само симболише оно што се дешава у њему, тј. извесним гласовима или графичким знацима он представља свој унутарњи живот. Сам тај живот остаје увек у њему. Да га изрази на тај начин што би га изнео изван себе, он не може; он може само да га означи извесним спољним знацима, тј. нечим што само по себи нема никаква смисла, пошто му се једини смисао састоји у томе да представља нешто.

Зато Дарместетер¹⁾ и вели да „човек не може све да каже“. А мало даље²⁾ он објашњава зашто.

„Случај прилика, васпитања, прочитаних књига, путовања, хиљаду утисака који сачињавају ткиво наше моралне егзистенције, везао је извесну реч, изванредан скуп израза са извесном сликом, извесним скупом сензација. Отуда читав један свет нејасних утисака, тамних сензација који живи у несвесним дубинама наше мисли као једна врста мрачног сна који сваки носи у себи. Речи пак, ти груби тумачи овог унутарњег света, износе на видело само бескрајно мали део његов, само онај који је најповршнији и који се да најлакше ухватити: и сваки од нас га прима на свој начин и даје му, са своје стране, оне разноврсне, пролазне, покретне изгледе које сам црпе из дубина своје сопствене маште.“

Исту мисао Паол³⁾ изражава краће. Површно је оно гледиште, по њему, које је сматрало да се језиком једна душа може непосредно открити другој. *Реч је само симбол за ону представу која је с њоме асоцирана.* Језик зато може да има само то дејство да у свести поново евоцира ону садржину која је с њиме некад била асоцирана.

Другим речима: *језик не може да унесе у свест ништа ново, ништа што у њој већ није постојало.* Помоћу језика човек може само да среди, тј. друкчије да компоује већ постојеће представе.

А пошто сваки човек носи са собом само своје сопствено искуство, тј. један нарочити свет, то ће сваки једну и исту реч, један и исти израз разумети увек само на свој начин.

¹⁾ Darmesteter: *c. l.*, стр. 43 сл.

²⁾ *Ib.*: стр. 70.

³⁾ Paul: *Aufgabe und Methode der Geschichtswissenschaften*. Berlin u. Leipzig 1920, стр. 26 сл.

Заједничка додирна тачка између људи, према томе, састоји се само у њиховом заједничком искуству. Да тога нема, људи би вечито остали страни један другом.

Ништа, па ни сама логика не би могла да измени такво стање ствари. Јер и логика може само да се изрази језиком.

А језик, како Бали¹⁾ у свом предговору каже, није и не може никад да буде једна чисто логична конструкција: у њему владају осећајни и важни елементи наше природе, а интелект игра само улогу средства, која је, додаје он, у осталом врло важна.

Разлика између наших обичних и логичних судова састоји се, опет по Бали-у²⁾, у следећем. Први нису ориентисани према објективном појму каузалитета, него према једном субјективном циљу: они су телеолошки. А затим су увек у извесној мери афективни производи, никад чисто интелектуални.

Ми, другим речима, у језику говоримо граматички, а граматика и логика две су различите ствари.³⁾

Тиме међутим није речено да је језик нелогичан, да се ми у обичном говору изражавамо неразумно. Језик је *алогичан*: кад говоримо, одн. пишемо, ми стављамо акустичне, одн. графичне знаке на место психичких представа.⁴⁾ Језиком дакле ми симболишемо наше душевно стање какво оно јесте у датом тренутку.

То наше душевно стање пак, одн. наш душевни живот, не креће се по логичним законима.

То не значи да су психички и логични процеси који се врше у нашој души одвојени један од другог. Све оно чиме се логика бави мора психички већ да постоји. Логика узима од психологије чињенице само да би их испитала у погледу њихове објективне реалности и тако их свела на опште важеће норме.⁵⁾

Овим је јасно речено да језик, који изражава психу непосредно, претходи логици, да „логика почиње *иза* језика и *помоћу* њега, а не *пре* њега или *без* њега“.⁶⁾

Тиме је у исти мах речено да, и обрнуто, логика, помоћу које контролишемо и коригујемо своје психичке чињенице, може, са своје стране, накнадно да утиче на језик, контролишући и коригујући га.

И заиста, ако постоји један „еволуциони“ закон језика, онда је то тај да језик постаје све логичнији.

1) Bally: *c. l.*

2) *Ib*: стр. 22 сл.

3) Wundt: *c. l.*, св. II, стр. 273. — Delbrück: *c. l.*, стр. 86.

4) Vossler: *Pos. u. Id. i. d. Sprwissch.*, стр. 25. — Porzeziński: *c. l.*, стр. 116.

5) Wundt: *c. l.*, св. II, стр. 245, 271.

6) Vossler: *Pos. u. Id. i. d. Sprwissch.*, стр. 26.

С тим је у тесној вези акцентуација његова. Примитиван језик имао је, како каже Делаacroa,¹⁾ јак музички акценат. „Музика реченице била је јако наглашена. И заиста језик, када га говоримо у страсти, постаје лако музикалан,... а цивилизација стишава страст и њен израз“. Логизира га, другим речима.

Али зато језик ипак неће моћи да буде чисто логичан. Јер ми у језику не придајемо важност људским судовима само по томе да ли су они објективни, тј. логични тачни, него и по томе да ли они за нас субјективно вреде.

Када се на пр. два човека, како махом кажемо, не разумеју, то не мора да буде зато што су њихови закључци погрешни, што су њихове премисе непотпуне, укратко, што логички греше. Они логички могу потпуно исправно да суде, па ипак да су потпуно различитог мишљења. Све то само зато што разним чињеницама они придају потпуно различите вредности. То, у осталом, и јесте узрок највећег дела свих људских неспоразума.

Два политичка противника, на пр., могу да су подједнако свесни свих врлина и мана својих узајамних странака, па да зато ипак сваки од њих и даље остане на свом дотадањем гледишту. То зато што сваки од њих верује да ће, било он лично, било цела држава, имати више користи од његове но од противничке странке. Логика је овде немоћна, јер питање лежи на сасвим другом пољу: на пољу уверења и вере, тј. на пољу осећања и воље.

Ми у језику, другим речима, не изражавамо логичке судове, него судове вредности.

Ови последњи могу, поред своје субјективне условљености, да буду условљени и објективно: могу да су логички погрешни.

Логика интервенише само у овом последњем случају: циљ јој је да исправи логички криве судове.

Да измени, међутим, потпуно природу њихову, да из њих принципелно елиминише све субјективне вредности, она ни у ком случају не може. Јер се не може ни замислити човек који би говорио само логички.

Такав човек био би биће које је из себе елиминисало сва осећања, које не би имало појма ни о каквим потребама. Оно би било слично познатој животињици Буридановој која нема никаквог критерија да се реши коме од два пласта сена да приђе да једе, пошто се налази у истом растојању од једног и другог, и која би, следствено томе, морала да умре од глади. Такво биће, дакле, не само да не би било никакво људско, оно у опште не би могло да буде никакво живо

¹⁾ H. Delacroix: *Les conditions psychologiques du langage*, у часопису *Revue philosophique* од јан. – фебр. 1924 г., стр. 64 сл.

биће. Оно би могло да се замисли једино у облику чистог и апстрактног механизма.

Овим је улога језика, одн. граматике с једне стране, и улога логике с друге, тачно одређена.

Речено је, на име, да логика може да се манифестује увек само у оквиру језика. Речено је, дакле, да логика мора увек да се изражава граматички, а да граматика не може никад да буде чисто логична.

И зато језик и логика могу, како каже Бехагел¹⁾, често да стоје на ратној ноzi, а да то нашем разумевању ништа не смета.

Кад на пр. кажемо да је неко „доспео до министра“, то може да значи две потпуно различите ствари: или да је тај неко успео да уђе у министрову собу, или да је он сам постао министром. Разлика у смислу, очевидно, не може да буде већа.

Ипак, наведена реченица може да нам је савршено јасна и једно-смислена кад је чујемо или читамо у односу према околним реченицама. Детаљније логично одређивање тада не само да би нам изгледало излишно, него би осећали да оно непотребно отежава реченицу, па, према томе, и разумевање смисла њеног. У овом је случају, дакле, наш језично-граматички израз ужи но што би био чисто логички.

Може да буде и обрнуто: да морамо језички да се изразимо опширније него што би то захтевала сама логика.

Наш је унутарњи живот, на име, тако компликован и диференциран да морамо, ако хоћемо да га изразимо што је верније могуће, да вежемо, како каже Фослер²⁾, „најфиније звучне, флексивне, синтактичке и лексиколошке ниансе са одговарајућим ниансама наших представа“. Другим речима: ако хоћемо колико толико верно да изразимо диференцираност нашег унутарњег живота, ми морамо да се изражавамо што је диференцираније могуће. То значи да у језику стварно ми не поседујемо синонине. У њему постоје хомонини, а синонине постоје само за оног који не види да се иза њих крију различите ниансе.

Само дакле ако елиминишемо те ниансе, можемо да говоримо о синонимима. Али самим тиме напуштамо већ терен чистог изражавања и стављамо се, према томе, на терен логике.

Логици заиста и није стало до идентитета између нашег израза и наше субјективне представе, него до објективног односа самих појмова. Зато за њу између „кљусета“, „раге“, „коња“, „хата“ итд. и нема никакве разлике. И зато само логика зна за синонине. „Логични синонине, међутим, зову се таутологије.“²⁾

1) Behagel: *D. ätsche Spr.*, стр. 83, 86.

2) Vossler: *Pos. u. Id. i. d. Sprwissch.*, стр. 27.

Укратко: граматика, која хоће да је веран нацрт једног датог језика, хоће да утврди непосредне облике у којима једна група људи изражава свој унутарњи живот. Она је зато један историјски (дакле не логички) условљен склоп, једна временом и местом условљена структура. Логика, на супрот томе, хоће да је једна историјски независна структура: њој није стало ни до каквих датих облика; *она неће, као граматици, да буде једна наука о облицима, једна морфологија људске мисли. Њој је сшало само до садржине шје мисли, и шшо само у погледу односа њеног према садржини друге мисли.* Логика се зато бави једино оним што називамо: појмом, судом и закључком.

Појму, суду и закључку у логици одговарале би у граматици реч, реченица и периода.

Ово двоје не може ни у ком случају да се идентификује. Ево доказа.

У колико се мења смисао речи, он се не мења, као што се то некад мислило, логички, него асоциативно.¹⁾ Тј. реч не мења свој смисао по неком одређеном правилу, на пр. слично оном по коме појмови (за које велимо да су било координирани, било субординирани, било диспаратни итд.) стоје у односу један према другом. На против, човек везује, асоцира једну реч за једну или разне представе на најразноврснији начин. Он нема никаквог објективног критериума, него то чини по личном нахођењу. Кад је човек на пр. назвао један орган свог тела „јабучицом“, он то није урадио ни по каквом логичном процесу. Он је тај орган назвао малом јабучком зато што му је он личио на њу, зато што је он та два објекта довео у везу један с другим. Промена смисла у речи „јабучица“ не налази дакле своје објашњење у логици, него у датој психологији људској.

Што се тиче суда у логици и реченице у граматици, ни они нису увек идентични. На против. Логика узима у обзир само једну врсту реченица: позитивну реченицу у садашњем времену,²⁾ као на пр. „земља је округла“. За остале врсте реченице, „за времена и начине глагола, за актив и пасив, у логици нема места“.

А да се закључак у логици не подудара са периодом у језику, јасно је само по себи.

Из свега што је речено излази дакле да је *однос логики према граматици однос садржине према облику.*

Садржина као таква не може да постоји. Она се или манифестује у извесном облику, или се не манифестује никако.

Тако и логика може да се манифестује само граматички, тј. у језику. С тога су сви покушаји тзв. апсолутне логики, тј. логики која

¹⁾ Delbrück: *c. l.*, стр. 86 сл.

²⁾ Wundt: *c. l.*, св. II, стр. 246.

би се изражавала изван језика, на сличан начин као алгебра, или чисте заблуде или само неспоразуми. Јер појам остаје увек појам, остаје увек садржина оног што називамо речју. И зато, чим имамо посла с појмом, ми имамо посла с језиком, независно од тога како ћемо тај језик да фиксирамо: било досадашњим симболима или каквим новим.

А пошто је језик, као што рекосмо, само један символ, пошто он као такав не може да унесе у свест ништа што у њој већ не би постојало, то значи да ће они људи који живе у потпуно различитим представама, тј. са савршено различитим искуством, узалуд покушавати да се споразумеју помоћу језика, па ма тај њихов језик био још толико логичан. Или, како Хумболт¹⁾ вели, „нико не мисли кад изговори једну реч баш оно исто што и други... Зато је свако разумевање у исти мах и неразумевање, свако слагање у мислима и осећањима једно неслагање“.

Тако долазимо до привидног парадокса да *језик стварно служи за споразумевање само оним људима који се већ разумеу и без њега*.

Кажем да је овај парадокс привидан, пошто се његовом констатацијом још не изриче суд да језик не служи ничему, да је његова улога само фиктивна и илузорна. Јер да језик не постоји, људи би били неми, тј. нико не би знао шта и како други мисли и осећа, па према томе, не би могло бити говора ни о међусобном разумевању.

Чињеница да језик не може у свест да унесе ништа ново, од толиког је значаја по целокупну нашу културу да се она не може претерати.

Она, пре свега, одређује оријентацију педагогије, јер је њиме дефинитивно осуђено тзв. интелектуалистичко васпитање у корист тзв. очигледне наставе: само ова може да пружи слушаоцу ново искуство; саме речи и цифре не повећавају садржину свести, или је повећавају само у толико што у њу уносе празне формуле.

Овим је сазнањем добијена у исти мах једна оријентација науке од елементарне важности.

Јер је њоме речено да оне науке које за објект имају речи или друге које чисте симболе, науке као филозофија, историја књижевности и уметности у опште, морају да се владају по сасвим другој методи него тзв. природне науке, чији објекти нису само симболични.

Ове последње могу да се „уче“, јер човек упознавањем природних објеката стиче нова искуства, проширује садржину своје свести, у стању је, дакле, заиста да научи нешто.

Оне прве не могу да се „уче“, јер упознавањем чистих симбола човек не добија никакво ново искуство, не научи дакле стварно ништа. Искуство у овом случају зато мора да се претпостави; оно, другим речима, овде мора да се тражи у самом животу. Једино што школа

¹⁾ Humboldt: *c. l.*, стр. 202.

може да учини, то је да среди већ постојеће искуство, да оперише са искуством, стеченим изван ње. Она, дакле, може да пружи слушаоцу ново искуство једино тиме што ће његова стара искуства да систематиче, да организује, да од њих створи једну целину, једно јединство, један заокругљен поглед на свет.

Чим школа хоће да прекорачи ту своју улогу, чим симболичне науке мисле да могу као природне да нас обогате пружајући нам чињенице које леже изван наше свести, оне ће престати да буду науке, оне ће бити школске у рђавом смислу те речи, биће мртве, биће оно што називамо надринаукама, јер у место да прошире свест нашу, оне ће успети само да је затрпају речима, тј. празним формулама.

Из истог ће разлога они уметници који не траже садржину своје уметности у свом животном искуству већ у естетичким теоријама, бити надриуметници.

Најзад је, како Дарместетер¹⁾ вели, само захваљујући чињеници да се језиком даје изразити један мали део субјективног света, могућа вештина писања. „Кад би језик био адекватан израз мисли, а не само један више или мање срећан напор ка таквом изразу, вештина писања не би постојала. Језик би био један природан факт као дисање, као крвоток или као асоциација идеја.“

Мислим да се из свега овог јасно види да је језик само једна сенка којој удахњује живот само онај који га говори и онај који га чује, само онај који га пише и онај који га чита. Језик живи само у субјектима; сам по себи он је мртав.

IV

ЈЕЗИК СТАГНИРА

Зато, кад говоримо о еволуцији језика, ми тај израз можемо да употребимо само под условом да смо свесни да се њиме обележава сасвим друга ствар, него кад га употребљавамо у органској области.

Језик, као што видесмо, не може да се развија из самог себе. Он, на против, стагнира.

Човек еволуционише, човек се мења. А како се мења, то може да се види из језика, и то баш захваљујући стагнацији његовој.

Језик је као восак или као камен који верно чува, који конзервише више или мање јасне отиске људског духа. Сравњујући те поједине отиске, човек може да закључи како се и у коме правцу његов дух развијао.

Језик тако означава поједине фазе, поједине епохе које је пролазио дух људски. Он је зато сличан кошуљицама које змија збацује са себе пошто су јој послужиле и пошто су ислужиле; сличан гео-

¹⁾ Darmersteter : *c. l.*, стр. 72.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

лошким слојевима који се слажу један на други, пишући на тај начин историју земље; он је један петрефакт у коме живот оставља трагове своје. Ето само то код језика може да значи еволуција.

Еволуција, дакле, у овом случају није стварна као код органског света. Она је овде само један *метафоричан израз*.

У место, на име, стално да понављамо да се мења дух људски и да се та промена огледа у језику, нама је zgodније и лакше, — јер је краће, — да говоримо о промени самог језика.

То нико не може да нам замери, све док смо свесни да реч „промену“ употребљавамо у преносном, фигуративном, метафоричном смислу. Грешка наша настаје тек онда кад и ако то заборавимо.

А то се догодило под утицајем дарвинистичних теорија. Оне су учиниле да једну метафору побркамо са природним законом, и тако фалсификујемо цело питање, поставимо га на сасвим погрешну основу.

Заблуда наша, дакле, не лежи у томе што употребљавамо метафоре, него у томе што те метафоре бркамо са стварним стањем ствари.

Метафоре ми морамо да употребљавамо, не само зато да би наш израз био пластичнији, него и зато што ни сам језик није ништа друго до једна метафора: он је, као што рекосмо, само један символ.

Зато Фослер¹⁾ и каже да онај који заиста влада језиком никад не заборавља да његове речи имају само метафоричан карактер: он поправља и допуњује стално једну метафору другом, пушта да речи противурече једна другој, и пази само да му мисао има јединство и целину.

С тога је наивно кад Дарместетер²⁾ узима чињеницу што је у својој књизи о језику и нехотице употребљавао упоређења из природних наука, ако не као доказ, а оно као прилог теорији да се језик влада законом ових.

Најсмелији у постављању оваквих натуралистичких хипотеза у језику можда је Розвадовски.³⁾ Аналишући језик, он долази до закључка да се прапочетци овога налазе у извесним двосложеним језичким склоповима, које он упоређује са органским ћелијама, велећи да се језик диференцирао из тих склопова исто онако као што се органски свет диференцирао из свог примитивног ћелијског склопа. Срећом се Розвадовски не задржава на тој хипотези, не покушавајући да својој метафори да један неметафорички, стварни значај.

Да се језик мења, то ни један паметан човек данас неће да спори. И да се између језичне органске промене могу повући извесне чисто метафоричне паралеле, и у томе ћемо се сви сложити. Јер се такве

1) Vossler: *Pos. u. Id. i. d. Sprachwissch.*, стр. 26.

2) Darmesteter: *c. l.*, стр. 26 сл.

3) Rozwadowski: *c. l.*, стр. 104.

„паралеле“, — које нису никакве паралеле, него само чисто спољашње сличности, и које се зато истина могу искористити у циљу стилистичке пластичности, али никако да би се на основу њих утврдило унутрашње средство дотичних појава, — кажем: да се такве „паралеле“ на крају крајева дају повући и између јако хетерогених ствари: као што је то баш и овде случај. Стварно пак ми код језика и код природног организма имамо посла са два потпуно различита принципа: језик се не мења, као организам, из самога себе, него зато што га мења човек.

С тога, ако баш хоћемо да говоримо о еволуцији језика, не треба никад да заборавимо да овде имамо посла са једном пасивном еволуцијом, — ако је дозвољено да употребим тај израз који је сам по себи противуречан, пошто оно што еволуционише не може да је пасивно, већ је, како каже само дефиниција еволуције, нешто активно.

Морам на овом месту да споменем још следеће. Фослер, на кога сам се у току ове расправе доста често позивао, написао је једну књигу, — коју сам такође неколико пута цитирао, — под насловом: *Sprache als Schöpfung und Entwicklung (Језик као креација и еволуција)*. И Фослер, дакле, говори, — и то још изрично, — о еволуцији језика. Потпуно би међутим погрешно било кад би се мислило да Фослер види у језику један органски процес. Ја овде, разуме се, не могу да улазим у његову филозофију језика, која је, узгред буди речено, врло значајна и достојна највеће пажње. Хоћу само толико да кажем да Фослер под еволуцијом језика подразумева један људски вољни акт, да је тиме потпуно елиминише из природњачке сфере, и да је, дакле, и за њега језик као такав једна чисто пасивна ствар.¹⁾

Мислим да је овим карактер језика изведен потпуно на чистину.

Нико не тврди да у језику нема промена. Ствар је пак у томе што та промена није органска; она долази с поља, од стране човека. Ми овде, другим речима, немамо никаква посла са дарвинистичким трансформизмом. Језик се мења као што се мењају разни алати. Нико неће да тврди да је парни чекић постојао од вајкада, да се он није „развио“ из ручног чекића. Али исто тако нико не може да тврди да је парни чекић постао на тај начин што се ручни чекић из самог себе и постепено претворио у њега. Човек је створио и један и други према потребама својим, и створио их је одвојено један од другог.

Да је исти случај и код језика, најбоље нам илуструју они језици чије порекло, како махом кажемо, најтачније знамо: пример романских језика.

Ми махом велимо да су они постали из језика латинског. И то је неоспорно тачно, под условом пак да под тим постанком не подразумевамо и не замишљамо никакав органски процес.

¹⁾ В. на пр. стр. 57 и 118 горњег дела.

Није латински језик имао никакве потребе да се „развија“ у други неки, не знам како да кажем: нелатински или супрлатински језик. Слично се мислило још пре неколико столећа. Само што се онда на место појма „развића“ стављао други један појам. Тврдило се на име да су романски језици постали на тај начин што се латински „по-кварио“. ¹⁾

Латински језик вршио је намењену му функцију савршено све док је трајао друштвени поредак латинског царства. А кад се тај поредак изменио, тј. кад су се појавиле сасвим друге потребе, латински језик постао је „анахроничан“, јер је ваљало скovati други један језик чија ће функција бити адаптирана новим приликама и потребама.

Романски језици нису постали на основу неког натуралистичког процеса који се вршио у самом латинском језику, као да се у њему налазио неки квасац, него на тај начин што су га народи, које данас називамо романским, прилагодили својим рођеним, сасвим новим потребама, што су га, једном речи, суверено модификовали, — исто онако као што би на пр. један вајар, у недостатку другог камена, из једне статуе длетом истесао другу. Тиме што је он то урадио, он још ни најмање није доказао да је његова статуа „лепша“ од прве, да је она супериорнија од ње, да означава један виши степен у еволуцији, него само: да она одговара више потребама његовог сопственог духа.

Да се романски језици заиста нису створили захваљујући измењеним културним приликама које је ваљало задовољити, да, према томе, језик не представља никакав природни организам који се развија из самог себе, него једну културну вредност коју човек ствара да би себе задовољио, признају сви, па и сам Дарместетер, који, као што је већ споменуто, бар принципиелно, стоји на еволуционистичком становиштву. Он вели: ²⁾ „Иза промена којима подлеже облик (језика), виде се јасно дубље промене у навикама духа који посматра ствари под новим углом и који своју мисао аналише друкчије. Када видимо где француска раса декомпонује полако, столеће по столеће, синтетичке конструкције које је примила из латинског, да на њихово место неприметно стави аналитичке конструкције, ми можемо боље да продремо у карактеристике расе која осећа потребу да своје мисли одреди јасно и да их подели да би их у толико лакше схватила“.

Ове речи јасно казују да постанак романских (француског) језика има да се захвали људима чији се дух разликовао од духа Римљана, да, дакле, разлози из којих се латински језик изменио не леже у самом њему.

¹⁾ Ferdinand Brunot: *Histoire de la langue française*. Св. I: *De l'époque latine à la Renaissance*. Paris, без године, Armand Colin, стр. 3.

²⁾ Darmesteter: *c. l.*, стр. 21. — Курсив је мој.

Дарместетер, истина, не иде до краја, јер не објашњава зашто се Французи разликују од Римљана, зашто су они „аналитичког“, а други „синтетичког духа“. Он као да стоји на романтичарском гледишту да је разлика између људи примарно дата. Одгонетку те чињенице, међутим, наговештава Фослер у свом најновијем раду.¹⁾

Вулгарно латински језик, на име, који сачињава базу романских језика, разликује се од класично латинског у томе што је принципиелно друкчије ориентисан: први се пише, други се поглавито само говори; први је језик образованих људи, други је језик занатлија, сељака; први се чита, или се говори на кратком растојању, други се говори или више у отвореном простору, на немирном ваздуху, на далеком растојању; *прво ме је сшало до пласшике, другом до звука*. Није овде дакле у питању већа или мања јасноћа и разумљивост. И један и други хоће да их човек разуме, само се тај циљ постиже на разне начине. Отуда у вулгарно латинском језику, ориентисаном по звуку, вокализам добија превагу над консонантизмом: он је сонорнији од класично латинског: вокални квантитети претварају се у квалитете, *i* и *u* претварају се у звучније самогласнике *e* и *o*, ненаглашени самогласници отпадају под извесним условима, итд.

Једном речи: језик је стављен на сасвим нову основу; од њега се тражи једна сасвим друга функција; човек га постепено прилагођује новим захтевима.

Зато Лансон²⁾ и каже да је старо француски језик „*сшоншана креација народа, сшворен по његовој слици и за његове пошребје*: језик свакидашњег живота, практичне употребе и физичке сенсације, језик чврстих војника и јаких сељака који имају мало идеја и не размишљају никако“.

Горе наговештен процес врши се дакле у назначеном правцу. Уметничко ткиво латинског језика распада се у рукама варвара. Њихов принцип гласи сасвим друкчије: они говоре онако како је њима најлакше. И на основу тог принципа рађа се нова граматика и нова синтакса. „Долази дан када се у декомпонованом и дезорганизованом латинском језику оцртава почетак *организације на новој основи*“.²⁾ Латински наставци отпадају, речи се сажимају око наглашеног слога; смисао за флексије губи се и своди деклинацију на свега два падежа. На тај начин стари француски језик, још у свом облику дегенерисаног синтетичног језика, показује оно што данас називамо аналитичким духом.²⁾

И из овог примера види се јасно да сваки језик поседује један свој специфички принцип, да сваки језик представља, према томе, једну

¹⁾ Vossler: *Metaphysische und empirische Sprachgemeinschaft* у часопису *Die Neue Rundschau* од маја 1924. г. — Курсив је мој.

²⁾ Gustave Lanson: *Histoire de la littérature française*. 13. издање. Paris, 1916, стр. 3 сл. — Курсив је мој.

заокругљену целину, и да, зато, *између разних језика нема и не може бити никаквог унутарњег, психичког континуитета*: разни језици не развијају се један из другог, него *замањују један други*, као што човек замањује један алат другим, једну институцију другом, према својим датим потребама, а које су опет условљене временом и местом у коме он живи.

Самим тиме речено је да ја не стојим на гледишту да су, као што се то некад мислило, разни језици постојали у свом данашњем облику од увек, — рецимо још од оног тренутка када су људи почели да зидају „вавилонску кулу“, па их је „Бог“ у томе спречио, учинивши да говоре на разне начине.

С друге стране пак не могу да делим ни оно мишљење које се, — погрешно, у осталом, — позива на Дарвина, а по коме су разни језици постали органско-еволуционистичним путем један из другог.

Оба ова гледишта, узгред буди речено, не разликују се баш један од другог онолико колико то на први поглед може да изгледа.

Јер се, у оба случаја, *постанак разних језика „објашњава“ указивањем на једну ванљудску, једну супрачовану силу*. У првом се случају та сила назива „божанством“, у другом „еволуцијом“, дакле именом једног новог божанства које је, ако не мање, а оно сигурно не више разумљиво од старог. Шта је, дакле, чиме је и коме је нешто објашњено?

Оба гледишта елиминишу активну улогу човекову у стварању језика; и то је, велим, њихов заједнички грех.

Грех је што се проблем схватио много површније него што је у ствари; што се видела само његова спољашња страна; што се, када се констатовала чињеница да се језици мењају, није ишло даље тим ново-прокрченим путем да би се тој промени и узрок нашао, него се, одједном, скочило на сасвим други терен, на терен природних наука, па се од ових, ради објашњења *лингвистичких* чињеница, позајмио један *природњачки* појам који је онда случајно био у моди. Проблем се тиме, као што је појмљиво, није решио, него се само замазао; појмови се нису средили, него се само направила збрка између њих.

Открићем санскрита и рађењем упоредне граматике констатовало се, као што већ споменусмо, да су разни језици род један с другим; да разне речи, не само истог, него и разних језика, могу да се сведу на заједнички корен; укратко, да разни језици показују спољни континуитет.

Из те премисе извео се закључак да они морају имати и унутарњег континуитета, тј. да еволуционишу као природни организми.

А тај закључак могао је да се учини само зато што се (чак и ако оставимо на страну критику горње премисе, из које би се видело да појам корена означава у језику нешто сасвим друго но у ботаници,

одакле је та реч позајмљена¹⁾, кажем: да се горњи закључак могао учинити само зато што се није видела друга једна чињеница: није се видело да језици не стоје у директном, него у индиректном сродству, на име: преко човека.

Човек се мења, *дух* његов се трансформише према приликама у којима он живи; и та трансформација се огледа у његовом начину говора, у његовом језику.²⁾

А то значи да језик као такав не еволуционише, да, на против, стагнира, јер у себи конзервише отиске људске промене.

Ми, дакле, *само захваљујући језичној стагнацији можемо да говоримо о еволуцији*, боље рећи: о промени људског духа. А о промени самог језика можемо да говоримо само ако реч „промену“ узмемо у преносном, нестварном смислу.

Закључак је, као што се види, диаметрално супротан првом.

Зато Бали³⁾ и каже да дарвинистичко гледиште представља једну опасност по лингвистику. Када су људи открили тзв. лингвистичку еволуцију, они су поставили цело испитивање језика на његову историју. Многи хоће да скроје науку о језику према оквиру историјске методе. Али, закључује Бали, да би човек продро у механизам језика, он мора да апстрахује време.

Слично и Фослер⁴⁾, који вели да еволуционистичко посматрање ствари није једино нити прво, и да оно, ако се употреби у претераној мери, може да наведе на заблуде.

(Свршиће се)

Д-Р М. Т. СЕЛЕСКОВИЋ

1) Wundt: *c. l.*, св. I, стр. 596 сл.; св. II, стр. 647.

2) Wundt: *c. l.*, стр. 662.

3) Bally: *c. l.*, стр. 14.

4) Vossler: *Spr. a. Schöpfung. u. Entw.*, стр. 1.

ШКОЛСКИ СРЕЗ	К о л и к о и м а ш к о л а																	
	у којима је одржан анализиски тест	у којима је било наставних средстава за наставу																
		Очи-гледну			из земљописа			из историје			из природписа			из рачуна			из цртања и лепог писања	
		довољно	мало	нимало	довољно	мало	нимало	довољно	мало	нимало	довољно	мало	нимало	довољно	мало	нимало	довољно	мало
1 андријевички	—	3	16	—	3	16	—	—	—	19	—	—	19	14	5	—	—	19
2 барски	—	3	15	—	3	15	—	1	17	—	—	18	14	4	—	—	18	
3 берански	—	2	28	—	2	28	—	—	30	—	—	30	10	20	—	—	30	
4 бјелопољски	—	—	18	3	—	18	3	—	21	—	—	21	9	12	—	—	21	
5 даниловградски	—	2	16	—	2	16	—	—	18	—	—	18	17	1	—	—	18	
6 колашински	—	1	21	—	1	21	—	1	21	—	—	22	20	2	—	—	22	
7 метохијски	—	7	22	—	9	20	—	2	27	—	—	29	18	11	—	—	29	
8 никшићки	3	1	55	—	1	55	—	1	55	—	—	56	36	20	—	—	56	
9 пљевљански	—	2	17	—	2	17	—	2	17	—	—	19	11	8	—	—	19	
10 подгорички	—	2	26	—	2	26	—	2	26	—	—	28	25	3	—	—	28	
11 цетињски	—	2	25	—	2	25	—	1	26	—	—	27	25	2	—	—	27	
Свега у Црној Гори	3	25	259	3	27	257	3	—	10	277	—	—	287	199	88	—	—	287
у %		8.71	90.24	1.05	9.41	89.56	1.03	—	3.49	96.51	—	—	100	69.34	30.66	—	—	100

ШКОЛСКИ СРЕЗ	К О Л И К О И М А Н А									
	које су имале				које су биле					
	учитељску канцеларију	потребне кабине	гимнастичку салу	салу за свечаности	хигијенске	нехигијенске	светле	мрачне	добро грејане	лоше
1 андријевички	14	—	—	—	5	14	10	9	13	6
2 барски	10	2	—	—	6	12	15	3	12	6
3 берански	20	—	—	—	10	20	14	16	21	9
4 бјелопољски	9	—	—	—	—	21	7	14	4	17
5 даниловградски	15	—	—	—	8	10	8	10	7	11
6 колашински	12	—	—	—	10	12	10	12	22	—
7 метохијски	27	—	—	2	22	7	22	7	24	5
8 никшићки	56	—	—	1	39	17	56	—	56	—
9 пљевљански	8	—	—	2	10	9	11	8	19	—
10 подгорички	11	—	—	—	10	18	19	9	12	16
11 цетињски	26	—	—	—	15	12	18	9	27	—
Свега у Црној Гори	208	2	—	5	135	152	190	97	217	70
у %	72.47	0.70	—	1.74	47.04	52.96	66.20	33.80	75.61	24.39

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Колико је у књижицама			Колико има школских зграда које су										Колико има народних основних школа које су имале								
			својина				зидане		намењеној сврси		биле у		1	2	3	4	више од 4				
наставничким	ученичким	укупно	државна	општинска	конфесионална	приватна	за школу	од друге сврхе	за тврдог материјала	од другог материјала	одговарале	нису одговарале						добром стању	средњем	лошем	училишту
5	144	149	1	8	—	10	7	12	7	12	6	13	1	4	14	6	9	2	1	1	—
—	—	—	—	15	—	3	12	6	18	—	12	6	8	5	5	13	2	1	1	1	—
72	—	72	—	19	—	11	19	11	7	23	10	20	6	6	18	13	14	1	2	—	—
—	—	—	2	5	—	14	3	18	3	18	—	21	—	1	20	11	7	1	1	1	—
1590	720	2310	—	15	—	3	15	3	11	7	5	13	5	6	7	2	13	1	2	—	—
—	—	—	—	14	—	8	12	10	12	10	12	10	2	12	8	6	12	2	2	—	—
666	183	849	2	8	7	12	15	14	17	12	9	20	9	13	7	12	12	2	1	2	—
342	1848	2190	—	42	—	14	38	18	36	20	39	17	39	3	14	38	15	1	1	1	—
210	413	623	4	12	—	3	10	9	8	11	12	7	8	5	6	14	2	1	2	—	—
696	—	696	—	19	—	9	14	14	28	—	10	18	—	18	10	21	5	1	—	1	—
1865	650	2515	—	26	—	1	18	9	24	3	15	12	15	7	5	14	11	1	—	1	—
5446	3958	9404	9	183	7	88	163	124	171	116	130	157	93	80	114	150	102	14	13	8	—
—	—	—	3·14	63·76	2·44	30·66	56·90	43·10	59·58	40·42	45·29	54·71	32·40	27·87	39·73	52·26	35·53	4·88	4·53	2·80	—

РОДНИХ ОСНОВНИХ ШКОЛА										
које су имале				чија школска зграда		које су имале				чија је школска бајта рађена према сврси
намештаја		намештај		јесте	није	школску бајту	потребан алат	другог земљишта	школски фонд	
довољно	мало	добар	лош							
12	7	6	19	—	19	3	—	4	1	
4	14	1	12	—	18	11	—	—	5	5
1	29	1	29	—	30	2	2	1	—	—
1	20	2	20	—	21	4	—	—	7	1
2	16	—	16	—	18	10	—	—	11	3
—	22	—	22	—	22	3	—	—	—	1
26	3	28	29	—	29	4	1	—	20	3
42	14	6	28	—	56	38	—	—	—	1
7	12	8	13	—	19	6	—	1	—	2
10	18	—	20	—	28	2	—	2	2	—
—	27	—	27	—	27	10	—	—	—	10
103	184	52	235	—	287	93	3	8	47	28
35·89	64·11	18·12	81·88	—	100·—	32·40	1·05	2·80	16·38	30·10

Округ	ШКОЛСКИ СРЕЗ	Б Р О Ј Ш К О Л А																		
		у опште	градских	сеоских	мушких	женских	мешовитих	државних	приватних	отворених										
										пре 1850	1850—60	1860—70	1870—80	1880—90	1890—1900	1900—1910	1910—20	1920—30	ове шк. године	
																				Г О Д И Н Е
Бачка и Барања	1 апатински	23	—	23	—	—	23	23	—	14	—	1	—	3	—	2	—	3	—	
	2 барањски	61	—	61	—	—	61	61	—	49	3	2	1	3	—	—	—	1	2	1
	3 новосадски	79	13	66	3	4	72	79	—	28	3	8	5	6	9	15	3	2	—	
	4 оџачки	48	—	48	—	—	48	48	—	18	3	5	3	5	5	6	—	3	—	
	5 сентански I	33	7	26	3	2	28	33	—	1	1	4	6	2	5	8	6	—	—	
	6 сентански II	55	9	46	3	2	50	54	1	7	7	7	10	5	6	10	2	1	1	
	7 сомборски I	27	6	21	—	—	27	27	—	9	2	3	6	3	2	2	—	—	—	
	8 сомборски II	30	—	30	—	—	30	30	—	12	—	5	5	1	5	2	—	—	—	
	9 старобечејски	90	21	69	13	4	73	90	—	11	7	12	13	12	16	13	5	1	—	
	10 старопаланачки	26	—	26	2	1	23	26	—	11	5	3	—	—	—	—	2	5	—	
	11 суботички	67	13	54	—	1	66	66	1	—	—	9	4	16	35	2	—	—	—	
	12 тителски	37	7	30	—	—	37	37	—	8	—	3	4	4	1	12	5	—	—	
	13 тополски	76	—	76	—	1	75	76	—	36	6	3	6	6	3	7	3	6	—	
	цео округ	652	76	576	24	15	613	650	2	205	37	56	68	54	68	112	29	23	3	
Банат	1 алибунарски	34	—	34	2	2	30	34	—	29	1	—	—	—	2	1	1	—		
	2 белоцрквански	23	3	20	—	—	23	23	—	8	4	8	1	—	—	2	—	—		
	3 великобечкеречки I	60	23	37	—	—	60	59	1	22	5	12	—	—	6	7	7	1		
	4 великобечкеречки II	74	—	74	—	—	74	74	—	13	20	15	8	5	10	3	—	—		
	5 великокикиндски	37	9	28	—	—	37	37	—	10	4	5	4	6	3	5	—	—		
	6 вршачки	48	8	40	—	—	48	46	2	24	3	5	4	4	2	4	1	1		
	7 жомбољски	35	—	35	—	—	35	35	—	14	3	2	12	2	—	—	—	2		
	8 ковачички	13	—	13	—	—	13	13	—	7	3	3	—	—	—	—	—	—		
	9 панчевачки	28	6	22	—	—	28	28	—	10	2	7	—	2	5	2	—	—		
	10 турскокањишки	45	5	40	—	—	45	45	—	13	5	5	3	3	4	7	3	2		
	цео округ	397	54	343	2	2	393	394	3	150	50	62	32	22	32	31	12	6	—	
У целој Војводини	1049	130	919	26	17	1006	1044	5	355	87	118	100	76	100	143	41	29	3		
у %	100	—	12:39	87:61	2:51	1:62	95:87	99:53	0:47	33:84	8:30	11:25	9:53	7:25	9:53	13:63	3:91	2:76	0:28	

К О Л И К О И М А С В Е Г А

забавишта	виших основних (продужених) школа			основних шко-лама			основних школа са наставним језиком							основних школа у којима је настава била					прекид на-докнађен			школа у којима се практично радило на					
	шегртских школа			ОСНОВНИМ ШКО-лама			државним	немачким	мађарским	румунским	словачким	русињским	чешким	целодневна	полудневна	доподневна	прекидана	беспрекидна	у целисти	делимично	никако	женском ручном раду	повртарству	вођарству	виноградарству	пчеларству	свиларству
	3	28	3	79	9	3																					
7	12	5	90	30	35	26	18	17	—	—	—	61	—	—	2	59	—	2	—	—	24	—	—	—	—	—	
6	3	3	164	38	5	37	15	10	15	1	1	70	9	—	19	60	17	2	—	—	56	21	7	3	—	—	
6	5	2	94	10	5	18	20	1	—	9	—	46	2	3	45	3	—	—	—	—	42	36	12	—	3	—	
10	10	4	73	3	14	4	—	—	—	—	—	9	24	—	5	28	9	—	5	—	7	23	—	—	—	—	
6	9	—	99	10	10	18	—	37	—	—	—	33	6	16	5	50	3	2	—	—	29	—	—	—	—	—	
9	22	3	96	10	—	19	5	3	—	—	—	27	—	—	—	27	—	—	—	—	18	10	9	2	3	3	
17	4	5	90	44	7	11	12	7	—	—	—	28	2	—	1	29	—	—	1	—	30	30	—	—	—	—	
7	1	2	170	6	11	53	3	34	—	—	—	90	—	—	8	82	8	—	—	—	47	14	7	4	4	5	
11	51	1	88	3	9	16	10	—	—	—	—	26	—	—	—	26	—	—	—	—	24	—	—	—	—	—	
6	10	1	143	53	28	48	1	18	—	—	—	15	52	—	13	54	10	1	2	—	40	—	—	—	—	—	
14	19	6	61	23	4	26	6	5	—	—	—	36	1	—	9	28	9	—	—	—	14	3	3	1	—	—	
14	19	6	128	19	6	16	28	27	—	—	—	66	10	—	—	76	—	—	—	—	23	15	13	1	—	—	
110	177	35	1375	258	132	305	123	193	15	10	6	—	528	108	16	65	587	50	7	8	377	175	61	16	10	8	
2	6	2	34	6	2	28	1	—	5	—	—	30	4	—	—	34	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	
5	13	2	68	24	7	13	2	2	4	—	—	22	1	—	6	17	5	—	1	15	9	5	—	—	—	—	
17	5	2	125	6	7	36	4	20	—	—	—	60	—	—	5	55	—	—	5	34	2	—	—	—	—	—	
18	31	—	109	34	—	24	26	10	14	—	—	74	—	—	—	74	—	—	—	18	11	11	2	2	3	—	
12	5	—	101	5	—	22	8	7	—	—	—	33	4	—	—	37	—	—	—	37	—	—	—	—	—	—	
9	26	2	131	40	10	23	12	3	9	—	—	1	48	—	15	33	11	3	1	24	20	17	6	—	1	—	
6	11	1	87	21	2	8	23	4	—	—	—	35	—	—	—	35	—	—	—	35	6	6	—	—	—	—	
6	9	3	86	18	6	10	1	1	1	—	—	13	—	—	5	8	3	2	—	9	3	3	1	—	1	—	
21	15	2	174	25	4	15	9	2	2	—	—	28	—	—	22	6	15	5	2	24	8	2	—	1	1	—	
6	6	2	127	10	3	25	3	16	1	—	—	42	3	—	11	34	1	6	4	15	6	4	—	—	—	—	
102	127	16	1042	189	41	204	89	65	36	—	—	3	385	12	—	64	333	35	16	13	218	65	48	9	3	7	
212	304	51	2417	447	173	509	212	258	51	10	6	3	913	120	16	129	920	85	23	21	595	240	109	25	13	15	
—	—	—	—	—	—	48'52	20'21	24'59	4'87	0'96	0'57	0'28	86'84	11'44	1'52	12'29	87'71	65'12	17'83	17'05	56'72	22'88	10'39	2'38	1'24	1'43	

Округ	ШКОЛСКИ СРЕЗ	КОЛИКО ИМА ШКОЛА																			
		у којима је било наставних средстава за наставу																			
		очи- гледну			из зем- љописа			из исто- рије			из приро- дописа			из рачуна			из цртања и лепог писања				
		довољно	мало	нимало	довољно	мало	нимало	довољно	мало	нимало	довољно	мало	нимало	довољно	мало	нимало	довољно	мало	нимало		
Бачка и Барања	1 апатински	—	—	23	—	—	23	—	—	23	—	—	10	13	—	19	4	—	23	—	
	2 барањски	—	25	26	—	6	55	—	—	58	3	2	59	—	57	4	—	—	61	—	
	3 новосадски	—	32	47	—	31	48	—	28	51	—	20	59	—	76	3	—	—	77	2	
	4 оџачки	1	42	6	—	36	12	—	22	26	—	28	20	—	34	14	—	—	18	30	
	5 сентански I	1	2	24	7	—	33	—	—	33	—	2	24	7	26	7	—	—	26	7	
	6 сентански II	—	23	29	3	43	9	3	11	25	19	10	25	20	55	—	—	—	47	8	
	7 сомборски I	3	5	19	3	6	18	3	6	21	—	6	21	—	5	14	8	—	6	21	
	8 сомборски II	—	21	9	—	16	14	—	—	20	—	14	16	—	13	17	—	—	5	25	
	9 старобечејски	—	80	10	—	76	14	—	—	38	52	2	68	20	90	—	—	—	5	85	
	10 староаланачки	5	20	6	—	21	3	—	—	26	—	18	8	—	23	3	—	—	26	—	
	11 суботички	—	59	8	—	20	47	—	—	54	13	5	62	—	15	52	—	—	—	67	
	12 тителски	—	11	15	11	22	15	—	11	20	6	17	20	—	27	10	—	—	20	17	
	13 тополски	1	69	7	—	76	—	—	—	44	32	—	30	46	76	—	—	—	—	33	43
	цео округ	11	389	239	24	355	291	6	72	434	146	118	407	127	497	143	12	230	379	43	
Банаат	1 алибунарски	1	—	34	—	—	34	—	—	34	—	—	34	—	—	34	—	—	34	—	
	2 белоцрквански	—	14	9	—	21	2	—	—	9	14	8	15	—	14	9	—	—	10	13	
	3 великобечкеречки I	—	38	22	—	14	46	—	—	37	23	4	56	—	30	30	—	—	—	60	
	4 великобечкеречки II	—	69	5	—	70	4	—	—	30	43	—	74	—	74	—	—	—	74	—	
	5 великокикиндски	—	29	8	—	—	37	—	—	7	30	9	28	—	30	7	—	—	—	37	
	6 вршачки	3	21	27	—	29	19	—	—	23	25	2	20	26	47	1	—	—	—	48	
	7 жомбољски	—	28	7	—	—	35	—	—	35	—	28	7	—	35	—	—	—	35	—	
	8 ковачички	—	7	6	—	7	6	—	—	13	—	—	13	—	13	—	—	—	13	—	
	9 панчевачки	—	26	2	—	28	—	—	21	7	—	24	4	—	28	—	—	—	28	—	
	10 турскокањишки	—	31	14	—	15	30	—	3	42	—	13	32	—	45	—	—	—	5	30	
цео округ	4	263	134	—	184	213	—	24	237	136	88	283	26	316	81	—	165	232			
у целој Војводини	15	652	373	24	539	504	6	96	671	282	206	690	153	813	224	12	395	511	43		
у %	—	62'15	35'56	2'23	51'39	48'04	0'57	9'15	63'97	26'88	19'64	65'78	14'38	77'51	21'35	1'14	37'65	58'28	4'09		

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Колико је у књижицама			КОЛИКО ИМА ШКОЛСКИХ ЗГРАДА КОЈЕ СУ												Колико има народних осн. школа које су имале						
			својина				зидане				намењеној сврси		биле у								
наставнички	ученички	укупно	државна	општинска	конфесионална	приватна	за		од	одговорале	ису одговорале	добром стању	средњем	лошем	1 учионицу	2	3	4	више од 4	више од 10 учионица	
							школу	друге сврхе													тврдог материјала
976	564	1540	23	—	—	—	23	—	19	4	19	4	19	—	4	9	3	5	1	5	—
236	205	441	6	11	42	2	59	2	47	14	57	4	41	14	6	39	17	4	1	—	—
865	2067	2932	12	6	57	4	77	2	72	7	78	1	71	6	2	40	21	6	6	6	—
426	651	1077	—	22	24	2	45	3	37	11	47	1	43	3	2	23	16	3	2	4	—
475	820	1295	22	7	4	—	32	1	32	1	32	1	32	1	—	19	6	3	1	4	—
37	231	268	—	45	8	2	55	—	36	19	55	—	50	5	—	32	15	2	2	4	—
68	300	368	—	5	20	2	23	4	34	3	23	4	18	3	6	15	2	—	2	6	2
814	968	1782	12	8	10	—	30	—	30	—	30	—	20	9	1	18	4	2	2	4	—
2633	1904	4537	2	52	36	—	86	4	84	6	87	3	85	4	1	50	18	7	6	9	—
926	2604	3530	1	12	13	—	26	—	20	6	26	—	20	6	—	4	8	3	2	8	1
267	632	899	—	62	5	—	62	5	52	15	65	2	49	10	8	53	3	1	5	5	—
242	193	435	3	28	4	2	31	4	37	—	29	8	29	3	5	23	9	2	3	—	—
78	1402	2183	6	12	56	2	75	1	76	—	75	1	75	1	—	41	17	8	4	6	—
8746	12541	21287	87	270	279	16	626	26	566	86	623	29	552	65	35	366	139	46	37	61	3
163	415	578	21	11	—	2	32	2	34	—	32	2	32	2	—	12	13	1	3	5	—
1668	1701	3369	5	18	—	—	23	—	23	—	23	—	20	1	2	5	6	4	3	5	—
4013	2283	6296	5	21	33	1	59	1	39	21	55	5	38	18	4	32	14	2	4	7	—
2155	1147	3302	17	45	12	—	71	3	53	21	71	3	63	6	5	29	25	12	4	3	1
2907	1153	4060	5	9	23	—	37	—	37	—	37	—	9	28	—	10	18	4	3	—	2
2579	3738	6207	4	23	19	2	37	11	38	10	43	5	35	7	6	14	16	6	4	5	3
768	1426	2194	3	21	7	4	35	—	35	—	35	—	34	—	1	6	11	7	6	5	—
199	779	978	—	13	—	—	13	—	13	—	13	—	13	—	—	—	—	1	2	9	1
3732	3397	7129	11	17	—	—	28	—	26	2	27	1	27	—	1	1	3	1	1	14	8
705	943	1648	5	15	24	1	41	4	31	14	43	2	31	11	3	6	5	1	1	32	—
18886	16982	35871	76	193	118	10	376	21	329	68	379	18	302	73	22	113	113	39	31	85	16
27635	29523	57158	163	463	397	26	1002	47	895	154	1002	47	854	138	57	479	252	85	68	146	19
			15:54	44:13	37:05	2:48	95:52	4:48	85:35	14:65	95:38	4:48	81:40	13:16	5:44	45:66	24:02	8:10	6:49	13:92	1:81

Округ	ШКОЛСКИ СРЕЗ	КОЛИКО ИМА									
		које су имале				које су биле					
		учитељску канцеларију	потребне кабинете	гимнастичку салу	салу за свезнаноци	хигиенске	нехигиенске	светле	мрачне	грејане	добро лоше
Бачка и Барања	1 апатински	6	—	—	—	19	4	19	4	23	—
	2 барањски	3	—	—	—	48	13	52	9	58	3
	3 новосадски	9	5	2	2	79	—	79	—	79	—
	4 оџачки	3	—	—	—	46	2	47	1	48	—
	5 сентански I	7	1	—	—	31	3	31	2	33	—
	6 сентански II	5	—	—	—	55	—	54	1	55	—
	7 сомборски I	2	—	—	—	20	7	23	4	26	1
	8 сомборски II	3	—	—	—	30	—	25	5	30	—
	9 старобечејски	14	7	—	3	80	10	84	6	90	—
	10 старопаланачки	2	—	1	—	26	—	26	—	26	—
	11 суботички	10	5	2	1	66	1	65	2	67	—
	12 тителски	3	—	—	—	29	8	29	8	37	—
	13 тополски	5	—	1	1	75	1	75	1	76	—
	цео округ	72	8	6	7	604	48	609	43	648	4
Банат	1 алибунарски	30	—	—	—	33	1	33	1	33	1
	2 белоцрквански	7	4	—	—	23	—	23	—	23	—
	3 великобечкеречки I	8	—	—	—	53	7	52	8	59	1
	4 великобечкеречки II	2	—	—	—	73	1	74	—	74	—
	5 великокикиндски	7	2	1	3	32	5	37	—	37	—
	6 вршачки	12	3	2	4	44	4	47	1	48	—
	7 жомбољски	3	4	—	—	35	—	35	—	35	—
	8 ковачички	4	—	—	—	13	—	13	—	13	—
	9 панчевачки	22	3	—	1	28	—	28	—	28	—
	10 турскокањишки	8	—	—	—	33	12	42	3	37	8
цео округ	103	16	3	8	367	30	384	13	387	10	
У целој Војводини	175	34	9	15	971	78	993	56	1035	14	
у %	16.65	5.42	0.85	1.34	92.56	7.44	97.16	2.84	98.67	1.33	

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

НАРОДНИХ ОСНОВНИХ ШКОЛА

које су имале				чија школска зграда		које су имале				чија је школска башта рађена према сврси
намештаја		намештај		јесте	није	школску башту	погребан алат	другог зем-љишта	школски фонд	
довољно	мало	добар	лош	осигурана против по-жара						
23	—	23	—	23	—	9	9	9	—	
55	6	51	10	41	20	8	—	30	—	1
76	3	72	7	46	33	26	8	4	9	26
38	10	38	10	43	5	12	2	15	—	6
33	—	33	—	27	6	26	—	—	—	22
55	—	55	—	55	—	—	—	—	—	—
17	10	15	12	25	2	4	—	10	—	4
29	1	27	3	30	—	30	—	30	—	30
90	—	82	8	71	19	15	6	2	—	6
26	—	26	—	26	—	7	—	15	7	7
66	1	65	2	13	54	51	1	1	—	51
36	1	27	10	34	3	1	1	1	10	—
76	—	76	—	76	—	16	—	18	—	16
620	32	590	62	510	142	205	27	135	26	178
—	34	33	1	34	—	—	—	—	10	—
18	5	17	6	5	14	8	1	3	2	—
60	—	52	8	43	17	12	3	21	—	12
73	1	73	1	32	42	1	1	6	3	1
32	5	29	8	36	1	4	1	3	—	2
36	12	37	11	21	27	14	4	11	—	1
35	—	30	5	35	—	35	—	—	—	35
11	2	11	2	7	6	5	1	5	4	4
26	2	26	2	18	10	13	—	1	3	9
31	14	34	11	37	8	4	—	4	—	—
322	75	342	55	272	125	96	11	54	22	74
942	107	932	117	782	267	301	38	189	48	252
89·80	10·20	88·84	11·16	74·07	25·93	28·69	3·62	18·02	4·58	24·02

(Свршиће се)

СВЕТОЗАР СТОЈАКОВИЋ

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ДИРЕКТНА МЕТОДА И ЊЕНА ПРИМЕНА

(Крај)

ПОНАВЉАЊЕ. ПОПРАВЉАЊЕ

Досада смо поменули речник, изговор и граматику. Заиста, ове три ствари не могу више бити растављене. Поступци којима се предају јесу исти, и помоћу истих поступака они продиру све више и више у памћење, навику и душу ученика. Да би се постигао тај резултат, најбоље је средство понављање. Сви професори знају колико је потребно понављање, али они исто тако знају колико је оно теже у настави која готово ништа не тражи из књиге. Ипак, има једна прилика која се пружа свакога дана, а то је поправљање учињених грешака. Најзгодније је да се при томе овако поступа: један од ученика говори, он именује предмете — описући слику —, прича једну причу, или просто одговара на питања професорова или једног од другова. Погрешно. Тада му не треба рећи: Али, зар вам ја нисам казао да...? Зар ви не знате да...? Зар сте заборавили правило које...? Не, треба га зауставити у току вежбања, обраћајући се тада другом ђаку, па да му он понови реч коју је рђаво изговорио или погрешно разумео, затим се обратити још и другоме ђаку, док се не добије коректан одговор. Ако је потребно, нека се понови лекција у којој се предавало о значењу или облику речи. Затим се враћа првome ђаку, и прекинуто вежбање се продужава. Нека се тако поступа кад год се учини *погрешка*. Професор треба да се навикне да *никада* не трпи погрешку, па ма каква она била, а да је не поправи на начин како сам малочас казао.

ИНДИВИДУАЛНО ПРЕДАВАЊЕ

Радећи тако, избећи ће се један од најозбиљнијих недостатака од кога може трпети настава живих језика, нарочито у прво доба: индивидуално предавање. Професор нареди да устане један ђак, или, што је још горе, позове га к себи, пред катедру. Он га испитује дуже или краће време, не бринући се о другима.

Тако се час подели у ствари на серију малих појединачних лекција, које се упућују само једном ђаку, док су остали расејани или незапослени. Па не само да час постаје монотон, страховито досадан, и према томе неплодан, већ шта више, претпоставимо да професор и одржи строг поредак у разреду, те су сви ученици пажљиви, ипак он занемарује она честа механичка вежбања која имају тако велику важност у настави живих језика. И опет треба поновити: за време часа треба да су сви ученици говорили по неколико пута, па макар и понављали реченице које су изговорили њихови професори или другови. Има више начина да се избегне појединачно предавање.

Не усуђујем се да свима препоручим оне дивне часове на којима сви говоре у исти мах у очевидном нереду, где је час само општи разговор у коме сви учествују. Да би се у томе успело, потребан је неоспоран ауторитет, јединствено извежбано ухо да може приметити и најмању грешчицу која изиђе из оних тридесет уста, треба пажња која се никада не сме уморити, и најзад треба знатан физички напор. Радије бих саветовао млађим професорима који практикују овај систем рада да се умере и да помисле да ризикују пре времена своје здравље.

Али има и других средстава, простијих и мање заморних, да би се деца подједнако заинтересовала за рад у разреду. Довољно је, заиста, о томе мислити и то хтети. Пре свега, нека ђак никада не остави своје место без потребе, ако није случај да изврши неки наређен покрет, или да види да ли су професорову наредбу сви разумели и извршили одмах. Поћи ћу и даље, нека никада не устане један ученик који се испитује: ученик који стоји сам усред разреда јесте ученик изолован од осталих ђака и професор ризикује да се и сам изолује са њим. Не питајте никада дуго једног и истог ученика, прелазите брзо од једног ка другоме, и то без реда. Најзад и нарочито, као што сам и малочас казао, ако се деси нека грешка, треба је исправити, само не треба се обратити једном ученику, већ и другом, неколицини њих. На тај начин сви су ученици у очекивању да ће бити испитивани, па према томе и пажљиви; тако ће сви говорити и вежбати говорне органе.

ВЕЖБАЊА У ХОРУ

Али с те тачке гледишта ништа не може учинити толико услуге као вежбање у хору. Оно се разликује од часа на коме сви ученици говоре, што сам ја мало пре поменуо, у томе што ученици говоре тек када их професор прозове, и што не изговарају слободно, већ у истим формулама и у истоме ритму. Може бити да су таква вежбања незгодна с дисциплинске тачке гледишта: зато нису никоме ни наметнута. Ипак, велим: може бити; ја сам убеђен зацело да је та опасност претерана. У сваком случају, она ће нестати кад се ученици буду навикли још од почетка, и кад се буде разумело да овај начин вежбања сачињава део часа. Да би се добила сва корист која се од тих вежбања може добити, потребно је вршити их методички. Не треба их резервисати за извесне часове или извесне делове часа, већ мешати их стално у предавању, не дајући им никада дуго трајање. Треба их употребити нарочито у коме од следећих случајева:

- а) да би сви поновили неку нову реч или реченицу;
- в) кад треба исправити погрешан изговор или какву граматичку грешку;
- с) да би се спремила лекција, наредити да се рецитије.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОБЛИК ЧАСА

Из свега овога што је претходило, излази да час језика не треба више ни по чему да личи на класични тип који смо наследили од старих традиција: у почетку индивидуално преслишавање и продужавање лекције; затим индивидуално исправљање писменог задатка, најзад индивидуално објашњавање, увек сањиво, неког текста позајмљеног од писца који су у програму. На таквој врсти часова улога професорова је превођење, а затим контролисање учениковог рада. На нашем часу језика, професор има активнију улогу. Из његових уста ученик прима сву наставу. У први мах готово ништа се не тражи од његове иницијативе, и његов рад има да се ограничи на понављање и вежбање ствари које се већ знају. Облик тих вежбања и понављања такође мора бити што је више могуће разнолик. Ипак, не треба сасвим одстранити задатак и лекције.

Л Е К Ц И Ј Е

Видели смо да је бескорисно наређивати да се уче граматичка правила, да је опасно учити читаве листе речи. Лекције ће се ограничити на одломке у стиху или у прози, то ће рећи на мале колекције живих речи у јасном и интересантном тексту. Неопходно је важно да се лекција претходно веома брижљиво припреми. Кад професор буде изабрао текст који ће дати да се научи, он ће онда отпочети са објашњавањем речи. У томе циљу, а да ученик још не зна одломак који ће имати доцније да научи, професор ће одабрати из њега речи да се њима позабави један или више часова, служећи се уобичајеним поступцима да се речи науче: он ће наређивати да се оне понављају и појављују у реченицама које ће се што је могуће више приближити тексту будуће лекције. Кад се то буде учинило, и кад се све речи буду добро изговарале и добро научиле, професор ће тада прочитати строфу или одељак који имају да се науче. Он ће га објаснити, уверавајући се питањима да је њихово значење јасно у детињој памети. Затим ће узети стих по стих, или линију по линију, чинећи да ученици сваки пут понављају и да се труде да стеку не само добар изговор, већ и тачну и разумну интонацију. Тек тада — а то ће рећи тек кад стварно лекција буде научена — он ће је дати да се научи.

Дете не треба да је изложено могућности да се вара или да греша. Последица циља који смо назначили у овој првој периоди јесте: навикавати ученика. Зато професор треба да да пример и у читању и у писању, и ученик не треба да је изложен невољи да рђаво изговара или да чује од свога друга како овај рђаво изговара. Због тога, такође, треба да пред очима увек има текст апсолутно тачан. Ако је неки одломак из читанке одређен за предмет лекције и има да се издиктира или препише, веома је важно да га дете напише тек пошто

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

га је разумело. После тога, и поред свих мера предострожности које би професор предузео, чак и кад би он сам на табли написао текст, изговарајући слово по слово сваке речи, ипак може бити грешака у тексту који је преписало дете, а не треба да их има; дете не треба да има пред очима рђаву ортографску слику, која ће га сигурно одвести и рђавом изговарању. Професор ће бити, дакле, приморан да прегледа без изузетка све ђачке вежбанке. И извршни наставници често пута греше да ово занемаре, и ако је то врло важно. Рецитовање лекције у нижим разредима мора такође бити предмет професорове брижљиве пажње. Он ће истраживати да је ђаци изговоре онако како ју је он припремио, а то ће рећи разумљиво, готово декламаторски. Још том приликом он ће спојити гест са речју. Кад текст буде готов, разделиће се у разним партијама разним ђацима и рецитовање ће постати диалог. Ако у тексту има један део наративан, он може бити додељен хору који сачињава остатак разреда. Али нека ђаци који учествују у дијалогу не упру очи у професора, већ нека говоре реално.

Тај текст који ђак научи, то је читав један мали капитал у његовом памћењу. Он не треба да га заборави, и треба увек искористити прилику да га он изрецитује поново, и то током целе године. У почетку нове школске године увек треба претрести градиво из прошле школске године; професори који више не предају у тим разредима увек ће дати својим следбеницима списак текстова које су ђаци учили на памет. Ове прилике се често указују кад је потребно да се понова рецитују и стари текстови. Прва је кад се наиђе на једну реч чији се смисао више не разуме, а која се ипак налази у једном од тих текстова. Треба одмах рецитовати строфу или пасаж у коме се та реч налази. Друга је прилика кад се код ученика констатује умор. Кад је час добро одржан и испуњен корисним вежбањима, кад је дечја пажња стално у запетом стању, тај умор редовно долази после три четврти часа. Професор види како на све оне очице које га прате са толико интересовања пада вео равнодушности, гестови постају спорији, млитавији, одговори устежући; онда нека је задовољан сам собом, његова настава је плодна и донеће плода. Али нека не инсистира; час је свршен, време које преостаје мора бити посвећено чисто механичким вежбањима, и рецитовање лекција које се изврсно знају постаје такође вежбање. Исто тако и код професора може наступити умор, ипак ређе него што изгледа да верују наше колеге. Нећу их вређати да мисле да је то увек због пажње која је стално на опрезу и која хоће да обухвати све ученике, без изузетка, и да их то може заморити: то је једна од првих њихових дужности, па ма каквим методом они радили. Могло би се бојати умора грла и гласа. Међутим, треба приметити да професор језика неће, у опште, више говорити од професора историје или професора математике. Ипак, професор ће моћи осетити извесну замо-

реност, нарочито ако говори доста живахно. Тада нека уступи реч ђацима и нека им нареди да рецитују поједине одломке које већ знају. Није потребно да кажем да, и ако неће научити ништа ново, ипак време неће бићи изгубљено, и да су та „одмарајућа вежбања“ од велике користи.

П Е В А Њ Е

Још боља су за одмор певајућа рецитовања, која се с времена на време могу употребити у место декламујућих рецитовања. Она имају то преимућство, веома важно, што занимају децу, али у замену пружају и озбиљну незгоду, а то је што дете може савршено лепо отпевати један дугачак чланак или песму, а да ни једног тренутка не помисли на значење речи које изговара. Песму не треба злоупотребити. У сваком случају њу треба првенствено резервисати за млађе разреде, а готово потпуно је изоставити у старијим разредима. Има још једна врста одмора веома корисног, који је у основи права конверсација, а то су игре (за најмлађе разреде: томбола, или која друга дечја игра; за оне који већ имају проширенији речник, постоје разне друштвене игре). Али и овде се треба чувати злоупотребе, и не посветити игри читаве часове на штету озбиљне наставе.

З А Д А Ц И

Долазим на питање о задацима; оно у овај мах највише занима наставно особље. Од сада ће сваки разред имати по пет часова из живих језика. Разуме се само по себи да професори неће давати задатке за сваки час. Изгубили би драгоцену време у поправљању задатака, а за то време се може боље спремати за предавања. Осим тога, потребно је ђацима дати слободног времена и за задатке из других предмета. С друге стране, треба их ипак давати. Они постају све кориснији у колико ђак расте. Али чак и у првом периоду где имају мало важности, треба да интерни ђаци наших лицеја буду заузети, не треба збуњивати оцева који не знају за наставу без задатака, нити лишити мајке задовољства да помажу својој деци. Па у којој мери треба давати задатке? Мислим да ће ово питање бити боље расправљено на професорским састанцима који се могу одржати у свима заводима. Директори завода су у погоднијем положају да оцене колики се посао може наметнути ученицима, и у колико их не треба преоптеретити. Очекујући то решење, ја мислим да су два задатка недељно и сувише довољна.

Као што сам већ казао, у првом периоду задаци имају осредњу важност. Заиста, ми не можемо још апеловати на ђачку иницијативу, — идем чак и даље, ми не треба то ни да чинимо. Јер нарочито у томе периоду не треба заборавити принцип који сам формулисао поводом лекција: избегавајмо да се ученик не вара, да му то не би

прешло у рђаве навике. Лакше је ђака навићи на добро, него ли одвиквати га од зла. Може се слободно рећи да је некада, кад се ђацима давали задаци, био циљ поручивати им да праве погрешке, у место да их поправљају. Ми данас хоћемо да они не греше, да задатак буде примена ствари које се потпуно знају — да би израдили задатке, имају само да се обрате своме памћењу, а неће имати потребе да икада затраже помоћ од кога или чега другог, а нарочито помоћ речника.

У почетку ће се давати детету задаци чисто материалне природе: да препишу речи или реченице које су научили у разреду или из текстова лекција. После тога може се употребити диктат. То је одлично вежбање, нарочито што дотерује и извежбава ухо, али оно тражи и специалне предострожности. Издиктирани текст мора се претходно потпуно разумети. Затим, он мора бити исправљен још на истом часу. Задатак ће се састојати једино у чистом препису прегледаног текста. Исправка ће се учинити читајући слово по слово речи страног језика, а и то је изврсно механичко вежбање. Осим диктата, ми имамо читаву серију граматичких задатака сличних онима који се дају из француског језика у нижим разредима: ставити именице у множину, компаровати придеве, изменити глаголе у разним временима, допунити реченице помоћу познатих речи, итд. Други задаци који ће више интересовати речник, састојаће се у дефинисању речи, у описивању предмета. За различите задатке згодно је употребити издиктирана питања на која треба одговорити. Најзад, доћи ћемо до препричавања неке приче. Али, да кажем још једанпут, сви ови задаци биће брижљиво припремљени, тако да ученик не осети никакву стварну тешкоћу да би их могао израдити као што треба.

Промена методе коју сам мало час описао, допринеће да сви ђаци иду, ако не баш у корак, а оно да се не занемари ниједан.

Треба избегавати по сваку цену у овој првој периоди да се не формира „реп“. Ми не тражимо од професора да чине чудеса и да учине да сви њихови ђаци буду подједнако интелигентни и подједнако јаки. Али сви могу пратити вежбања на часу и разумети свога професора, ако сви не могу одговорити му са истом лакоћом и истом правилношћу.

Питање је нарочито важно у шестом (првом) разреду. У њега се примају ђаци из разних школа. Једни су учили немачки или енглески, и њихова знања су већ веома неједнака. Други, пак, нису ни почињали да уче језике. Ми немамо никакво право да занемаримо ове последње. Шта да се ради са ђацима тако мало хомогеним? Треба ли покушати да их групишемо према стању њиховог знања, или их поделити на групе, слабе, осредње, и добре? И како у том периоду они који још нису учили језике и који ће бити увршћени у слабе, могу брзо по-

стати јаки, докле ће трајати та подела, и колико ће се пута годишње вршити њихово ново разврставање? У осталом, искуство је осудило овај систем. Ја мислим да је најбоље сматрати све такве ученике да ништа не знају и почети из почетка све. Ученици који знају мало више неће тиме ништа изгубити. Настава је, не заборавимо, чисто усмена (орална). Она се преноси из професорових уста у ђачко ухо. Ђаци који су већ навикли да схвате изговорене речи, служиће као посредници. Они ће изговарати после професора, а слабији ђаци после њих. Свакога дана се може уочити ова примедба, да ђаци брже науче речи страног језика из уста њихових другова него ли од професора. На тај начин слаби ђаци ће ићи брже, благодарећи присуству својих спремнијих другова, а ови ће, опет, моћи за то време непрестано говорити, и на тај начин се изврсно извежбати. Ради више детаљности скрећем пажњу на чланке у *Педагошкој Прегледу* (март и април 1902), у којима Г. Сери износи како у сличним приликама поступају бретонски учитељи. Така ће вежбања у хору учинити одличне услуге. Дете које се примора да механички понавља оно што говоре његови суседи, успеће јединствено брзо не само да добро изговара, већ и да разуме оно што се говори у разреду. Само се по себи разуме да ако од четвртог разреда, где се настава мења, уђе и један број ученика који немају никаквог појма о језику, професор не може задржавати друге да би сачекао новодошавше да их сустигну. Та брига лежи на ђачким родитељима и школској администрацији, да они предузму потребне мере.

СПОРОСТ

Резултат који се мора добити на крају истог разреда двострук је; на првом месту, навика и способност о којој сам говорио у почетку, а то ће рећи вокални органи потпуно гипки, ухо савршено извежбано; и извесна способност да се може послужити познатим речима за исказивање своје мисли, да се може говорити; на другом месту, већи или мањи број знања (речи, граматике), потпуно асимилирани. Такав резултат могао се постићи само једном врстом гимнастике, помоћу вежбања о једној и истој ствари, помоћу понављања. То ће рећи да се напредовало са извесном спорашћу. Способност која има да се пре свега да детету јесте сигурност, а сигурност се може постићи само са овом спорашћу. Професору није потребна амбиција да његови ђаци од првог часа науче цео језик; он не треба да сметне с ума да дете које има ограничен речник, или којим се може служити без устезања, са сигурним изговором, беспрекорно тачно, у ствари је куд и камо више одмакло од реторичара који зна масу речи, али код кога је све неизвесно, магловито, устежуће.

Али треба добро пазити да ова спорост не постане застој, тапкање у месту. Треба корачати полако, али треба одмицати. Учи-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

нимо на сваком часу по један корак, или одмичимо! Ово лагано али стално одмицање може се постићи само потпуно методичном наставом, где ништа није остављено случају. Потребно је пре свега да професор брижљиво припреми сваку лекцију. Пре но што уђе у разред, он треба да се запита који су нови делови граматике или речи о којима ће предавати, које делове поновити и како ће при томе поступити. Неки професори обраћају пажњу само на ово. Они мисле да је све готово кад су нашли разноврсности и интересантности; они их употребљавају због њих, а не дајући им правац ка одређеном циљу, који их једино може учинити корисним и плодним. У ствари, за њих је у методи измењена само спољашност. У место старих вежбања превода са матерњег језика на страни, и обрнуто, они су узели друга вежбања, али ма да су ова вежбања мање уморна од оних првих, ипак су не мање осуђена на исту неплодност, ако професори нису прожети *духом* реформе.

* * *

Ја сам већ много говорио о овој првој периоди; јер, не само да је то једина у којој програми могу бити примењени потпуно, већ је такође и најважнија, од ње ће великим делом зависити дефинитивни успех наше наставе.

Облик часа није промењен, и већина савета које сам дао у претходним странама, налазе још овде своју примену. Што је могуће више треба избегавати наставу — предавање — личну и досадну; лекције ће се припремити и редитовати, као у претходној периоди; не треба заборавити да професор увек треба да даје пример: прво ће он изговорити, затим ће прво он прочитати, па чак, ако и преведе, показује често како треба радити, пре но што буде дао реч ученику да ради. Треба се трудити да се сачувају и развију већ стечене навике; ништа неће бити лакше и простије, него ако се цео час од сада буде могао водити на језику који се предаје.

При свем томе настава се мења по карактеру, а тиме и у поступку. Све до сада ми смо се нарочито обраћали ђачком духу имитације, а од сада ћемо се обраћати интелигенцији и размишљању младих људи. Осим ретких изузетака, више му се неће предавати језик помоћу „интуиције“, показујући му предмете, и слике. Књига постаје главни инструмент рада; значења речи и фраза дата су дефиницијама и перифразама — што чини изврсно вежбање у конверсацији —; главна вештина су лектира и писмено и усмено препричавање прича и извештаја које је професор раније причао.

Али ја нећу инсистирати и коментарисати програме, у колико се односе на овај период. Ђаци који су почетком ове године ушли у четврти разред, пошто су се у претходним разредима спремали по ме-

тоди коју сам навео и по којој ће у будуће радити, нису још у великом броју, и треба сматрати ове младиће почев од четвртог разреда да они припадају једној врсти прелазне епохе, у којој се, и ако, приближујући се поступцима наведеним у програмима, ипак не прекида нагло са старим заблудама. Заиста, искуство нам показује да је немогуће употребити директну методу са ученицима који су већ навикли на методу превођења. Ова проста констатација веома је интересантна и о њој треба нарочито размишљати. Младић који је навикао да схвати смисао стране реченице тек пошто ју је превео на матерњи језик, који може да изрази мисао тек пошто ју је формулисао на француском језику, за тренутак је неспособан да разуме и да говори без овог посредника. Хтети му наметнути одмах вежбања која су препоручена наставом, то значи одузети му све оно што зна и почети од почетка. Спотичући се нагло о ученикове навике, рескира се да се скрене с пута и да му се убије воља за новом наставом.

Ипак, треба бити радикалан.

Речи које професор упућује својим ђацима у току часа, припадају двома врстама разних идеја. Једне сачињавају саму наставу; то су оне помоћу којих професор излаже сиже своје лекције и објашњава речи и текстове на страном језику. Друге се односе на оно што сачињава материалну страну предавања. То су оне помоћу којих професор наређује ученицима и објашњава им шта имају да раде. Оне се у главном своде на доста ограничен број формула. Дакле, нека су ђаци навикнути или ненавикнути да слушају где се говори страни језик и да га разумеју, професор ће још првих дана, и не припремајући на то ђаке, изговорити те формуле на језику који предаје. Он ће говорити као да говори глуво-немима, помоћу гестова и знакова. Кад је наредба која има да се изда мало компликована, и кад су материалне помоћи недовољне да се она разуме, онда ће професор, пошто буде два-три пута изговорио реченицу на страном језику, превести је на француски (матерњи) језик; тај превод ће ускоро бити некористан. Ђаци ће врло брзо разумети ове наредбе и индикације, и то ће им бити први прелаз директног разумевању реченица на страном језику.

Што се тиче наставе у ужем смислу, извесни професори предложили су да се она изводи у два дела њихових недељних часова. У једном делу продужиће се рад методом превођења, рецитовањем граматичких лекција и поправљањем тема; други би био посвећен усменим вежбањима, вежбањима у конверсацији. Али, с друге стране, ништа није теже но вежбање конверсацијом, и признајем да сам их ретко кад видео добро састављених. Ако се оно састоји у серији питања и одговора поводом једнога текста — ако је тај текст позајмљен из каквог „вође по језику“, то ништа не мења у ствари, и то је увек само рецитовање, веома далеко припремање за разговор, и које је на своме

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

месту нарочито у првим годинама наставе. Ако предмет конверсације није припремљен помоћу некога текста, онда се стално креће у ускоме кругу, и кад професор запита ђака како се зове, колико му је година и да ли је ручао, он се збунује и не може да продужи „конверсацију“. С друге стране, ко не види контрадикцију од које би трпео један такав план? У серији часова предавала би се и утврђивала би се навика да се преводи, а затим би се покушало да се она обори. У том последњем случају, сигурно би се дошло само до превођења с матерњег језика на страни, и на усмено превођење са страног језика на матерњи. — У осталом, и сама пракса је осудила овај систем; јер он се у ствари не разликује од система који употребљавају толики професори који су од пре неколико година накалемили усмена вежбања на старе поступке са преводима. Неоспорно да је и то успех, али његови резултати су недовољни.

Пошто је ђак навикнут да не разуме без посредовања и помоћи француског језика, онда се силом околности мора послужити матерњим језиком да би у његов дух продро смисао речи и реченица, и да би се уверило да их је он разумео. Али професор мора одмах ставити себи у задатак да ублажи незгоде при превођењу, и постепено — ако не баш сасвим — а оно бар да их сведе на мању меру. У том циљу, увек треба покушати да се помоћу страног језика разумеју непознате речи на које се наиђе. Исто тако ће се поступити и при превођењу текстова. У сваком случају, треба забранити превођење „реч по реч“; треба истраживати да се цела реченица преведе целом француском реченицом, па ће се мало по мало добити превод целог одељка, па и чланка. Тада није далеко од тога да се добије репродукција целога чланка на страном језику.

Ако дамо ђаку да састави какво писмо или да преприча штогод, можемо бити уверени да ће он у ствари израдити један задатак коме ће сам саставити текст из реченица што је могуће краћих. Боље је да му сам професор да текст. Али како овај превод има за циљ да припреми ђака да изражава своје мисли на страном језику, то је апсолутно потребно да тај задатак буде израђен без речника. Превод с матерњег језика, какав се најчешће сада практикује, обухвата двострук посао, од кога је први бар некористан, ако не и опасан. Било да он те речи тражи у првом речнику или да се досећа речи које је запамтио, резултат је исти: он се ни најмање не брине о значењу реченице и о значењу које има усамљена реч, и свака реч је увек преведена једином речју која је увек иста. Пошто је овај посао завршен, и пошто су нађене количине и цифре тако рећи, он онда поставља једначину, то јест распоређује речи у реченице према правилима граматике.

Овакво превођење, овакво вежбање осуђено је на највећу неплодност, и оно, ако има неки резултат, може ученика само спречити да

пише, чинећи његов дух робом речи, усамљене речи; такво превођење треба апсолутно забранити. Дају се само текстови који се могу превести без речника, и то такви да се француска реченица може превести на страни језик, то ће рећи имитирајући преводе с матерњег језика. Тај превод ће се припремити у разреду, професор ће га ту прочитати и уверити се да су ђаци разумели теже изразе и места, и у случају да се тешко решавају да преводе, он ће сам дати тачан превод. При поправци задатка, професор ће допустити превод од речи до речи само при преводу са страног језика на матерњи, а допустиће слободан превод. Ови слободни преводи треба да постану постепено правило, а дат текст постаје прост материјал; тако ће се прећи од превода са матерњег језика на препричавање.

За време тог прелазног периода, посао у разреду може бити овако распоређен: један час биће посвећен припреми лекције према поступцима које сам изнео за први период; у осталом, та лекција треба да буде рецитована с времена на време у току других часова; други час треба посветити за припрему и поправку превода са страног језика; трећи час за припрему и поправку превода са матерњег језика; четврти за читање, усмен превод у почетку, али приближујући се све више правој читању на страном језику; пети час, најзад, за различна вежбања, приче које је професор испричао, а које ђаци треба да испричају прво на матерњем, а затим на страним језику. Много је стало до тога да се омили ова врста читања и да се ђаци охрабре; благодарећи томе ђак ће добити вољу за језиком и навићи ће се да се њиме служи и кад изиђе из гимназије. Конверсација ће се умешати стално у сва ова вежбања на најприроднији начин. Професор не треба да заборава да мора покушати још од првога часа да буде разумљив; ускоро ће успети да добија тачне одговоре, и који не миришу на превод.

Како смо сада у прелазном стању, то треба извршити и избор књига. Не треба се никако журити да се потпуно обнови наставни материјал. Све ће се постићи чекањем. Ове године, на пример, узете се између дела која се употребљавају у заводу она која ће изгледати најмање незгодна да даду материјал за вежбања која ће се вршити: најлакше и најзанимљивије текстове. Само једна врста књига је забрањена, јер она је у потпуној противности са духом и програмом, и јер је она великим делом одговорна за мало практичне резултате који су постигнути досада: то су „методе“, оне које садрже за сваки час по једну лекцију, по један превод са матерњег, и по један превод са страног језика.

Читанка, и ако је уџбеник без кога се не може бити, није ипак једини на који се треба ограничити; има маса других уџбеника којима треба прибећи, и потребно је да страни језик обузме тако рећи све

делове детињег духа, и да у њега продре и на очи и на уши. Износим известан број жеља, од којих бар прве могу бити свуда и одмах остварене :

Нека се даде професорима за први период обилан наставни материјал, слике и разни предмети ;

Нека се створе библиотеке које позајмљују књиге кући, са илустрованим новинама и лаким и занимљивим књигама ;

Нека сваки професор има свој разред ;

Нека зидови тога разреда буду украшени натписима на страним језицима, картом земље, изгледима главних вароши, портретима знаменитих људи, разним објавама ;

Нека се у сваком заводу образује *клуб*, немачки или енглески, или који други, као што већ постоје у извесним гимназијама у провинцијама ;

Најзад, нека се, као што је учињено у Канској гимназији, уведу под извесним условима млади странци, који би били као репетитори који би имали да се старају за игре и забаве о одмору, и да даду ђацима многобројне прилике да се вежбају у правој конверсацији.

Неки професори се плаше да ће се смањити њихово достојанство ако својој настави даду практичнији правац. Они виде да се већ појављује авет старог „учитеља језика“, смешног и презреног, и који, и ако је каткада знао страни језик, никад није успевао да га и други науче. Ова бојазан је неоснована. Сасвим обрнуто, настава стране књижевности заузеће у трећем периоду у толико значајније место у колико ђаци буду вичнији да рукују језиком, и кад буду у стању да истински читају и да разумеју узор-дела. Учење језика, које је испрва било само ради језика и искључиво у практичном циљу, постаће тада важан елемент опште културе. Та настава, осим тога, постаће интересантнија и за самог професора. Још једанпут, од њега, из његових уста, ђаци ће примати све што ће имати да знају ; професор ће бити у сталној вези са духом својих ђака ; он ће у њима непрестано налазити нова открића, и између њега и њих васпоставиће се струја љубави која ће за њега бити најмилија награда за већу активност коју ће имати да развија ; последња и највећа награда биће задовољство што ће постићи известан резултат, и сазнање да је извршио једно дело корисно за целу отаџбину.

Ж. ФИРМЕРИ

С француског превео *Мих. Д. Милинковић*

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Živojin Đorđević, *Zoologija*. Knjiga I. Zagreb, 1923. Tisak i naklada Hrv. Štamp. Zavoda d. d.; str. 456, 407 slika u slogu.

Прошло је већ више месеци откако је изашла ова књига — високошколски уџбеник — а још се није нашао нико од стручних људи да је прикаже и оцени.*) За познаваоце то, на жалост, није чудно: лако је и пријатно приказати и оценити ваљану књигу, а непријатност свако избегава. Та и сâм сам се тешко одлучио на овај незахвалан посао, и то после дугога и свестранога премишљања, јер ми се чинило зазорно да млађи критикује и јавно изриче неповољно мишљење о књизи старијера и врло угледнога колега по струци и позиву. То још тим више што писац заузима најодличније место што га у нашој краљевини може имати један зоолог, а познат је и дома и у страном свету као ваљан научни радник. Све те и разне друге околности чине да мени необично тешко пада што о овој књизи не могу изрећи мишљење какво бих желео и какво би се а priori могло очекивати. Књига ме је разочарала у мојим оправданим очекивањима. До душе, многе недостатке њене ваља ставити на рачун спољашње недотераности, али то ипак није довољно да писца оправда, јер што је интензивнија анализа књиге, то све горе по њу. Тога ради био сам и сâм дошао у дилему: или да, попут осталих колега, пређем мукком преко ове књиге, или да, прихвативши перо, примим одиум на себе, у уверењу да ће ипак мање болети ако реч узмем ја, а не можда какав странац. На послетку, углед наше науке и високошколске наставе, како у земљи тако и у иностранству, захтева да се изађе из резерве и да се поведе реч о овој књизи. Будући пак потпуно свестан да је тешко бити праведни судија, трудио сам се свом снагом да у својој оцени будем строго стваран и објективан.

Државно уједињење није остало без утицаја ни у научној, нарочито високошколској наставној литератури. Пре рата публиковано је на нашем језику размерно мало природњачких дела, сем расправа и списа у едицијама наших академија и других научних корпорација. Од самостално објављених књига већину чине преводи и популарни научни списи. Нарочито смо оскудевали у високошколским, дакле научним уџбеницима. Размерно добро је прошла зоологија. Поред већ одавна застарелог првог, Панчићева уџбеника, изашао је и Миљковићев српски превод Claus-ове зоологије. Но и тај је уџбеник и застарео и рас-

*) Рукопис је довршен још крајем прошле године. У међувремену изашла су два приказа Г. Ђорђевићеве књиге: најпре у 5. свесци *Liječničkog Vjesnika* у Загребу (од Г. проф. Б. Зарника), и недавно у *Nastavnom Vjesniku* (септ. 1924, први део) од Г. Д-ра К. Бабића.

продан. Хрватски зоолошки уџбеник имао је приправљен Лазар Цар, али до штампања није дошло.

Крајем светскога рата и, особито, после ослобођења и уједињења, види се живљи темпо у издавању научних уџбеника природњачких. Вале Воук, одлични ботаничар загребачки, издао је још 1918 год., с помоћу Југославенске Академије, биолошки део ботанике (*Nauka o životu bilja*). Ова добра књига убрзо је распродана, и већ је год. 1922 изашло друго, попуњено издање (с натписом *Život bilja*), што је сасвим разумљиво кад имамо три университета и толике друге високе школе. Велика потреба изазива и велику продукцију. С овом књигом почиње серија уџбеника. Год. 1921 издаје Петар Ђорђевић превод књиге америчког ботаничара *C. J. Chamberlain-a: Mikrotehnika i botanički praktikum*. Ту су сјајно написани *Основи физиологије* Ивана Ђаје; ту је оригинални I део уџбеника геологије одличних научника Жујовића и Петковића; ту је даље на оригинални начин написани Туфанов уџбеник минералогije, с краће, само за потребе средње школе, обрађеном геологијом. У приправи су и даљи уџбеници.

Поред тога изашао је читав низ самосталних природњачких дела, махом превода, као што је н. пр. Петковићев превод Депереових *Преображаја живошњског свећа*, Дивчев превод Дарвинове књиге: *Човеково порекло*, Петронијевићево оригинално дело *L'évolution universelle*, па Шећеровљев превод Минотове књижице *Модерни проблеме у биологији*. Много добрих популарно научних књига издало је Хрватско Природњачко Друштво. С овим још нисам све исцрпео.

У тој бујици природњачких књига појавио се и први део уџбеника зоологије од многогодишњег професора зоологије на престоничком нашем универзитету. Поред општег дела (зоолошки део биологије) на 230 страна, а са 173 слике у слогу, садржава ова прва књига и добар део посебног, систематског дела зоологије, све до мекушаца, на једно 220 страна, а са 270 слика. Осим кратког предговора у ћирилици, штампан је овај уџбеник, изузетно од осталих српских уџбеника, латиницом. Тиме је аутор јамачно желео олакшати употребу књиге међу Хрватима и Словенцима.

Овај мој приказ и оцена тичу се у главном само општег, биолошког дела, који је читав изашао и сачињава целину сам за себе. За посебни део потребан је нарочити приказ, с критиком која мора заћи дубље у стручна разматрања.

При просуђивању једнога високошколског уџбеника није довољно разматрати га само са гледишта чисте праксе или употребљивости његове у сврхе којима је намењен, а без обзира на генезу, оригиналност и начин како су извори употребљени. При просуђивању високошколског уџбеника, који има да представља дотичну науку, управо је тежиште у научно-стручној критици с анализом садржаја. Али ћу

ја ипак, потпуности ради, дати претходно и свој суд о поменутој практичној страни овога уџбеника. Са тога гледишта значи појава ове књиге повољан догађај. Наши многобројни студенти и млади наставници средњих школа нужно потребују стручан уџбеник, писан разумљивим народним језиком, који пружа елементе модерне зоологије на аутентичан начин. Г. Ђ. то, и још много више, обећава у свом *Предговору*. У истом обиму у коме и други елементарни уџбеници зоологије, садржи ова књига, у главном на прегнантан начин изложено, скоро све што је онајпотребније знати из те области. Око језика и стила се писац очевидно и много трудио; народна је терминологија већим делом врло добра, премда се сви изрази што их Г. Ђ. уводи неће моћи одржати. У подробности тога питања не можемо сада улазити. Слика има размерно врло много (општи део у Хертвигову уџбенику има 115, а у Perrier-ову 116 слика, према 173 у Ђорђевићевом). Тиме сам, мислим, рекао од прилике све што се добро о књизи може рећи.

Ову принципску употребљивост уџбеника веома знатно умањује читав низ слабости, које по својој већини извиру из начина којим је књига постала. Нису то обичне грешке и недотераности које се редовно и поред најбоље пажње поткрадају у првим издањима и најбољих уџбеника, а које се лако уклоне при спремању новог издања. По среди су органичке слабости теже конгениталне природе.

Ипак ћу претходно упозорити на неке недостатке практичнога значаја, који су се могли лако избећи. Г. Ђ. је учинио велики уступак што је штампао уџбеник латиницом. Али да употребу књиге олакша Хрватима и Словенцима, требало је да, бар у заградама, наведе паралелно са српским стручним изразима и уобичајене хрватске и словеначке. Отуда би, несумњиво, произашла корист и по питању уједињења народне терминологије. Јер два или чак три уџбеника опште зоологије ипак не можемо поднети.

Из погрешне основе да овај уџбеник има да буде само елементаран, извире низ слабости, од којих ћу само најзнатније овде истаћи. Ми још не можемо поднети два уџбеника исте струке, један нижег, други вишег степена. Зато је у нас потребно да високошколски уџбеник, и поред тога што је елементаран, даје могућности за увођење у студирање најважније светске литературе; о томе се води рачуна и у уџбеницима на великим светским језицима. Ђ. не наводи ни један приручник, уџбеник, ни једно дело ни монографију. Ђ. претерује, даље, у намери да му текст буде безличан, а кад ипак спомиње бар имена неких зоолога, греша што их пише махом фонетски у свом тексту латиницом штампаном (а ћирилицом у рукопису?). Почетник једноставно не може да препозна та иста имена кад узме у руке страну стручну књигу, без које ипак већином неће моћи изићи на крај. Овој се грешци придружује и превелико избегавање интернационалних техничких из-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

раза, који се морају, ма и у заградама, бар при првом спомињању употребити уз домаће.

Зоологија је, истина, интернационална наука, али не мора бити скроз ационална. Ми смо млада национална држава у почетку периода хомологизације, и зато је дужност наших научника да искористе сваку прилику да истакну наше домаће научне објекте, као и резултате научног рада у нашем народу. Ђ. је оставио и најлепше прилике неискоришћене, у противности с другим нашим уџбеницима природњачких струка, као што су нпр. Воуков, Туфанов, Жујовић-Петковићев. У два је правца Ђ. пропустио да да свој прилог у овом погледу. Угледајући се и сувише на стране узор, заборавио је на интересантан опште зоолошки материјал што га пружа наша дивна и фаунистички тако занимљива земља са својим рекама, језерима, барама, планинама, низинама, пећинама и Јадранским морем. У другу је руку потпуно пренебрегао научни рад и резултате напора домаћих научних радника. Зар немамо шта да покажемо, или зар да наш наставни и научни подмладак не треба баш ништа да чује о домаћем научном раду и о домаћим приликама? Да је било више самосталности при састављању књиге и више оригиналности при одабирању материјала и примера, била би књига и у том, као јамачно и у сваком другом погледу, боља, и ако можда не тако концизна.

За жаљење је што Ђ. употребљује искључиво старе, стране клишее, и рђаво прецртава и лоше репродуцира опет само стране слике, док наше научне организације (Академије, Хрв. Прир. Друштво) чувају многе и многе оригиналне, наше клишее, и док страни писци зоолошких књига и уџбеника налазе за вредно да репродуцирају наше оригинале; Ђ. то сасвим игнорише.

Обим књиге не би био битно увећан да је уметнут нпр. и кратак одељак о подземској и пећинској фауни, са које је наша земља гласовита. Та Воас, који је написао Ђ-у добро познати најелементарнији уџбеник зоологије (оригинал дански, а преведен на немачки), спомиње пећинску фауну, разуме се врло у кратко, јер му општи део износи само 170 страна. Ради штедње у простору (што од мене захтева Г. уредник), не могу да наводим и друге примере.

Даљу знатну замерку са гледишта практичне употребљивости изазива општа недотераност, да не речем алкавост, с којом се сусрећемо на свакој страни. Књига оставља утисак набрзо за штампану склопљена, а не годинама брижљиво рађена и дотеривана дџлз. Ту је много крива и недотераност у техничком погледу. Није на нама да пресуђујемо ко је томе више крив, аутор или издавач и штампар. Од штампарских грешака — често врло незгодних — све врви, те у тексту, те у објашњењима слика, те у именима лица и животиња. На све стране је по штогод заборављено: овде штогод у објашњењу слика, онде у

насловима главâ и других категорија, од чега знатно трпи прегледност. Другде се опет под истим насловом доносе диспаратне ствари (нпр. на стр. 198 под насловом: „Teorija celoma i razviće dva srednja lista“). Или опет текст спомиње један пример, слика приказује други (нпр. сл. 13. на стр. 46). Врло често нема уже или чак и никакве везе између текста и илустрација, а правило је да се у тексту не упућује на слике.

Веома много трпи практична употребљивост ове књиге од неконсеквентног и више него аљкавог поступања у означавању делова, главâ, подглаваâ и других категорија текста. У том погледу влада потпун хаос. Треба само погледати „Sadržaj“ на крају књиге и упоредити га, рецимо, са прегледом садржаја у Ђајиној књизи. За елементарни је уџбеник врло важно да је категорисање правилно, тачно и консеквентно, и да се категорије означају. Да наведем само један пример: после неозначене главе „Eksperimentalno proučavanje varijabiliteta,“ која припада дѐлу о десцендентној науци, следи једнаким словима одштампан и опет ничим неозначен наслов „ćelija“ за једну главу која је прва за посве нов део, рецимо „Opшта анатомија“. У тој глави и нема подглаваâ, само су почeci неких одељака масније штампани. Идућа глава, „Tkiva“, дељена је у више подглава, од којих прва нема ознаке, друга има (II.), трећа опет нема, као ни четврта. Исто то вреди и за следећу главу („Organi“), чији наслов нити је означен, нити је спационирано сложен попут адекватног пређашњег наслова („Tkiva“). Овај пут носи прва подглава ознаку: 1, а даље подглаве су без ознаке. И тако се то наставља даље.

Још бих овде замерио Ђорђевићевој књизи (биолошком делу њеном) што не садржава подоста знатних опште биолошких чињеница и погледа који су већ нашли пута и у елементарне уџбенике, тако нпр. нарочито из области експерименталне зоологије (ембриологије, науке о регенерацији, итд.), животињске психологије, науке о сексуалитету (интерсекси), затим о бактериелном пореклу светљења у виших животињских типова, и још много других ствари.

На послетку има у књизи — чега би понајмање смело бити у једном ма и елементарном, али научном уџбенику — и подоста стварних грешака, застарелости и нетачности. Могу се ограничити на мало примера у толико пре што ће о овоме и доцније бити говора. Не стоји да „za obrazovanja gastrule“ (стр. 195) ступа у акцију „i ројав izvraćanja (evaginacije)“; нетачан је приказ спиралног типа браздања (стр. 193); нетачан је приказ антитезе у начину прехране у животиња и биља (стр. 13); није до тога је ли је храна чврста или течна, него да ли је мање или више хемијски сложена, и да ли се гутањем узима у црево или диосмозом на читавој спољној површи, а потоње не долази само у неких праживотиња него и у многих ентопаразитских метазоа; ктенофоре нису радиално симетричне (стр. 207), итд.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

За оцену објективне или праве, унутарње вредности ове књиге, од потребе је да скренем пажњу на неке иначе познате опште погледе о високошколским уџбеницима. Ако оставимо на страну дословне и као такве декларирани преводе, уџбеници могу бити оригинални у два смисла. Уџбеник може бити оригинална књига не само по склопу, основној идеји водиљи и избору стварног и мисаоног материјала, примера и слика из извора прве руке, него може бити нов и по чињеницама, доктринама, схватањима и самим илустрацијама. Такав је уџбеник зоологије био нпр. Hatschek-ов, али су такви уџбеници у опште врло ретки и за почетничку потребу неподесни. Уџбеник по правилу не доноси још необјављени материјал, него је оригиналан по распореду грађе (нова мисао водиља), по избору чињеница и теоријских схватања, и по избору слика. Уџбеник треба донекле да носи печат особености писца, који износи пред ђаке годинама у научној и наставној пракси стечено знање и сталожено искуство. Аутор мора из аутопсије да познаје и објекте и много, врло много оригиналне литературе, и да има о свему јасан суд. Књига мора бити хомогена, добро прорађена целина без противуречности, изглађена и дотерана. Компилација, удешена по другим уџбеницима, ма и брижно проведена, нема унутарње вредности, јер црпљење из малобројних извора друге, треће и четврте руке не можемо рачунати у оригиналан и стручно оправдан рад. На послетку, и компилација може бити мање или више вешта и честита, али се за такав посао не може рећи да се „пише“, него само да се приређује.

При просуђивању Ђорђевићеве књиге са гледишта оригиналности можемо се, на жалост, врло брзо одлучити куда да је бројимо. Не захтева се нарочита версираност у зоолошкој литератури, па да то сасвим тачно можемо одредити. На први поглед, при првом листању, побуђује сваком почетнику познате усмене на најраширенији, дакле најбољи елементарни уџбеник немачки Richard-a Hertwig-a, који је год. 1924 изашао у 14. издању. Но мало помнија анализа књиге показује да је поред тога што је највећи део узет из Хертвигова уџбеника, па у главном и распоред с неким само променама, Ђ. узимао и из малог броја других немачких елементарних уџбеника, и то: Voas-ова, Claus-ова (сад Claus Grobben-ова) и Steche-ова, па из низа чланака научно-популарне збирке: *Die Kultur der Gegenwart*, IV део (наслов појединих чланака због штедне простора нећу износити; аутори су им: Н. Poll, О. Hertwig, К. Heider и др.). У мањој мери употребио је Ђ. и три француска уџбеника, и то понајвише, и ако само ограничено, Rémy Perrier: *Cours élémentaire de Zoologie* (сад већ има 7 издања), затим Edmond Perrier: *Traité de Zoologie*, I део, и на послетку, у најмањој мери (у посебном делу), V. Delage — Е. Hérouard: *Traité de Zoologie concrète*. Нећу да тврдим да Ђ. није приликом још и коју другу књигу консултовао, али хоћу да напоменем да ми се чини врло чудно што

Ђ. не само у тексту, него ни у предговору, своје изворе не цитира, него им се само „ђутуре“ захваљује.¹⁾

Мало је делова (н. пр. поједини делови у глави о праживотињама у посебном делу) или делића за које се поред само мало стрпљивости не би могло утврдити тачно порекло. Нарочито нас чуди кад видимо тако често да Ђ. и најједноставније и ноторне ствари репродуцира речима својих извора. Г. Ђ. није испунио обећања изложена у свом предговору, и факта стоје у оштрој противности с његовом напоменом да ће ученик или озбиљан радник наћи у овоме уџбенику изложена многа факта „којих нема у многим страним уџбеницима, или су само назначена“, а још мање је оправдана тврдња да је „додао много више, него што је то у страним уџбеницима, теоретска и филозофска разлагања, питања и постављања проблема“. Да буде, после студирања књиге, разочарање веће, најављује Ђ. у предговору још и више: „...распоред и уређење градива више су разнолики, него што би се то могло допустити у једном уџбенику“, а мало даље наглашује да, и поред скученога облика, „ипак су неки делови шири и дубљи него у признатим европским уџбеницима“. Ово моје тврђење хоћу сад да докажем.

Да се најпре задржимо на архитектури књиге, на „распореду и уређењу градива“, или идеји водиљи, која чини промишљену основицу распореда. Распоред је у целини, а далеко највећим делом и у појединостима, преузет из Хертвигова уџбеника. Одступања су незначајна и врло незнатна, тако н. пр. на почетку општег дела, где су у Хертвигов план укаламњене три кратке главе (једна је и у Хертвига, али на другом месту), које нису логички повезане. Нарочито је овде депласирана одвећ елементарно писана глава „Sistem“, јер се у уводу науке о десценденцији опет говори о истом предмету, а понавља се непотребно и дефиниција систематике — све као последица компилације у самом распореду. Да ми није до штедње простора, лако бих доказао идентичност у плану распореда читавог општег дела у Ђорђевића и Хертвига. Подударане у распореду то већма пада у очи што Ђ. преузима по већини из Хертвига и наслове главâ и подглавâ. Пропустио је само преузети маргинално означавање садржине појединих параграфа.

Као што је распоред грађе, тако је и највећи део текста преузет из Хертвига, а ређе су уметнуте целе главе, а чешће мањи одломци, одељци или пак и поједине реченице из других извора. При самом пак преузимању Ђ. или дословно преводи, или нешто слободније (најчешће скопчано са скраћивањем), или на послетку комбинује по два страна

¹⁾ Тај пасус предговора гласи овако: „...дугујем поглавито свима оним писцима, на чије сам се радове угледао и из којих сам црпео факта“; даље вели Ђ.: „Сва је моја заслуга у томе, што та факта излажем нашим матерњим језиком, и што држим, да их излажем јасно и верно, без грешака, према садањем стању науке“.

текста. Но ни то превођење, прерађивање и компиловање није извршено увек савесно, тачно и појмљиво да би изашла хомогена и пробаљена целина. Ђорђевићу су се поткрадале у великом броју врло немиле грешке свакојаке руке — за које разуме се нису одговорни извори. За илустрацију изнећу по неколико примера, а због потребите штедње у простору нећу цитирати правилно преведена и комбинована места него таква из којих се могу разабрати и лоше последице оваквог рада.

(Свршиће се)

ЈОВАН ХАЦИ

Драг. П. Илић, *Поуке из српског језика и писмени састави са сликама*. — Издање Рајковића и Ђуковића.

У нашим основним школама не обраћа се никаква, или се обраћа врло слаба пажња писменим саставима. Вежбање у писменом изражавању мисли, и ако је од велике вредности за практичан живот, у највећем броју школа не изводи се скоро никако, или — ако се понегде и изводи — то се врши без нарочитог плана и без довољног разумевања. Последица тог занемаривања писмених састава јесте оптужба против народне школе да својим ученицима — будућим грађанима — не даје довољно писмености. И тај прекор није неуместан. Наш народ заиста не уме ни у најнужнијој мери да изложи писмено оно што мисли и осећа. Треба се, на пример, сетити само оних фамозних „народских“ писама која сељак пише у свом приватном саобраћају, писама која својом неписменошћу причињавају муку ономе који их чита; треба се само тога сетити, па признати сву беду у којој се налази писменост широких слојева народних. Међутим, писмено изражавање није тако тешко да га ученици народне школе не могу савладати. С више труда који би учитељ уложио у тај посао, они би могли постићи много солидније знање свог матерњег језика него што је то до сада био случај. Потребно је само да се они у школи више вежбају у писменим саставима.

Свакако је такво мишљење имао и писац горњих књижица кад се латио да спреми систематска упутства за рад на бољем учењу језика у основној школи. Три књижице чији смо натпис горе исписали, намењене другом, трећем и четвртном разреду основне школе, имају за задатак да уведу ученике у област најнужнијег знања и најнужнијих правила српскога језика, како усменог тако и писаног. И радо хоћемо одмах да кажемо да је писац овај задатак извео с успехом. Проучивши најпре добро питање о писменим саставима онако како га савремена дидактика поставља и решава, Г. Илић — који је поред своје теоријске спреме стекао, као дугогодишњи учитељ, и практичну умешност за рад ове врсте — учинио је нашим учитељима и ученицима велику услугу

са овим *Поукама*. Наши учитељи — можемо рећи — до сада нису озбиљно ни третирали питања из наставе граматике и писмених састава. Док се у писању уџбеника за остале наставне предмете створила огромна литература, у којој човек не може да се нађе, дотле се на уџбенике за граматику и писмене саставе ретко ко освртао. Г. Илић је изабрао баш ово необрађено поље рада и обрадио га с трезвеношћу и разумевањем које улива поверење. Све врсте писмених и граматичких вежбања које методика прописује, у ове књижице су унесене довољно. Тако, пословни писмени састави, који су толико корисни за свакодневни практични грађански живот, нашли су у *Поукама* за IV разред достојну примену. Најважније поуке из граматике, као што су: подела речи на слоге, употреба великих слова, интерпункција, затим упознавање са латиницом, појам о словеначком наречју, итд., овде су обрађени систематски. Слике објашњавају текст, и праве књигу занимљивијом за ученике. Рад писмених састава по сликама такође је врло сугестивно и корисно језично вежбање, које даје деци прилике за развиће маште и моћи расуђивања. Вежбе у преобраћању поетских састава у прозне, у замењивању једног глаголског времена другим, такође су заступљене. Учитељ који се буде служио овим *Поукама* и *Сасџавима*, увидеће да писмене радње већ и у основној школи имају много разноврснију и пространију област него што се обично верује. По нашим школама писање „прописа“ било је скоро једина радња којом се ученик вежбао у писању. Ове књижице показују да има и других радњи, бољих, занимљивијих и кориснијих него што је писање прописа. Онај који је као учитељ радио у неподељеној школи, познаје свакако ону незгоду коју предавач осећа кад хоће да запосли једне ученике док изводи наставу с другим. Таквом наставнику ће ове збирке писмених задатака пружити обилат и разноврстан материјал за корисно и немо занимање ученичко. Од вредности је напоменути и то да ове књиге нису рађене по уобичајеној дедуктивној средњошколској методи, која дефиниције и правила ставља испред примера, већ је гравитивно излагано по психолошкој, дечјем духу приступачнијој, индуктивној методи, која тражи да се прво изнесу примери, па на основу тих примера да се извуче правило и закључак. Најзад, и језик којим су књиге писане, потпуно је коректан, прост и чист, што није баш увек одлика свих писаца уџбеника за народне школе.

Па ипак, ми бисмо хтели да у овом кратком приказу учинимо писцу и неколике примедбе. Те примедбе, истина, нису од великог значаја и не умањују битну вредност ње ових *Поука*, али су ипак умесне, те би их писац можда могао узети у обзир при евентуалном приређивању другог издања.

Тако, на некојим местима прво су дате дефиниције, па примери. При навођењу примера требало би избегавати речи које су деци више

или мање непознате, као што су: „увала“, „жећи“, „пресличица“ и др. Пошто су уџбеници намењени малим ученицима, који сами нису способни да исправљају штампарске грешке, то се треба постарати да се такве грешке онемогуће. Такве су: „чути“ место „ћути“ (стр. 41.), „sestrom“ м. „sestrom“ (с. 18.), „знак узвика?“ м. „знак узвика“ (с. 18.), „сађе“ м. „сиђе“ (с. 32.), „у треће“ м. „и треће“ (с. 48.), „брашно пада и врећи“ м. „брашно пада и врећи“ (с. 72.), „примо“ м. „Примио“ (с. 78.), „У питним“ м. „У упитним“ (с. 11.), и др. Азбуке би могле бити мање цифрасте, јер би биле лакше за преписивање. На слици стране 73. недостају цифре за објашњење.

Но ове грешке, и још некоје, њима сличне, нису тако замашне да би могле смањити вредност ових радова Г. Илића. И с тога их ми учитељима радо препоручујемо.

д. п.

Библиотека Македонија: Томо Смиљанић-Брадина: 1. *На планини и друге приповешке из Македоније.* 2. *Стојна и друге приповешке из Македоније.* — Скопље, 1924.

Почетком ове године, нечујно и без рекламе, у Скопљу се појавила „Библиотека Македонија“, са задатком да издаје приповетке, песме, романи, лепо опремљене збирке народних песама, приповедака, обичаја, историјска и географска истраживања, и све што се тиче наше класичне Македоније; и да на тај начин развије утрнуло књижевно интересовање у овој нашој лепој покрајини, некадашњој колевци наше државе и просвете, уведе је поново у опште југословенско књижевно коло, и створи боље културно-просветне прилике у овим крајевима, где се доскоро живело „на белом хлебу“, и није знало шта треба пре чувати: душу, тело, или кућу, имање.

Као прва и друга књига те библиотеке изашле су недавно две збирке приповедака под горњим називима, од Г. Т. Смиљанића, професора из Скопља, и зачетника овог лепог и племенитог подухвата. Обе збирке имају шеснаест краћих приповедака из Македоније, и чине једну целину: упознају нас са чистом и племенитом душом Македонаца, природном лепотом и богатством српске Македоније. С једне стране, у њима је изложен патриархални, идилски живот људи планинаца, сточара и овчара, и вечитих путника по туђини — печалбара; као и тежак живот под Турцима и непрекидне борбе са бугарском пропагандом; с друге стране, оцртан је нов живот, са буђењем националне свести у очекивању слободе, нов тип „нових људи“, пробуђених и освешћених Македонаца, прегалаца, јунака, родољуба, челик-Срба. Речју, све ове приповетке прожете су свесном и дубоком љубављу према домовини и народу, и казују ону дирљиво постојану, неугасиву чежњу јужних крајева за животом у слободи и заједници „са мајком

Србијом“. То је, уједно, потка готово свих ових неуметничко обрађених, али срцем писаних приповедака.

Г. Смиљанић, родом из Македоније, види се, одличан је познавалац свога краја. Он се сродио са својом земљом и душом својих земљака, дубоко осетио и проживео радост и бол прошлих и скорашњих дана свога завичаја. Отуда је он умео запазити и дати рељефну слику живота у Македонији. „Ви сте често виђали како је понеко дрво прирасло уз крш и тако рећи виси о њему. Савило је, сирото, своје корење и обгрлило је хладну стену. Гране су му кржљаве и пресавијене... Ветар га често пута њиха из корена и прети сваког часа да га ишчупа! Али га и сунце понекад огреје, а пролеће га окити лишћем, те и по коју тицу намами да на његовим гранама гнездо савије и песму отпева... Посматрајући то дрво, *ви сће у њему нашли сву поезију живоша у шом крају*“ (стр. 6; I). И збиља, краће, јасније и лепше није се могла дати слика неизвесног и променљивог живота у Македонији но у овим речима! Све, у осталом, приповетке, од прве до последње, верне су копије живота, људи и догађаја: како се живело, србовало, очекивало сунце слободе, борило са егзархијом, туђом влашћу, силом наметнутим учитељима и свештеницима. Писац као вођ води нас с краја на крај Македоније, и ми с њим путујемо кроз „нашу Швајцарску“, преко Шаре, Кораба, Крчина, Стогова, Бистре, дивимо се горостасним врлетима, непроходним кланцима и плодним њивама, ливадама и пашњацима са свилоруним стадима; упознајемо се са једним нарочитим светом, нама непознатим, измученим, али пуним вере и наде да ће бити боље, и са задовољством слушамо „кроз пашњаке који миришу на млеко, кроз шуме које миришу на јагоду, малину и ракиту“, ведру песму овчара:

Благо ти, Бистра планино!
Лети си плна овчари,
Зиме си плна снегови!... (9; I).

С брегова силазимо у вароши и градове наше старе славе и величине; пролазимо кроз њих, осећамо њихов интересантан живот, заноси нас глас шаркије и „мераклијске“ песме са ђепенака:

Отвори ми, бело Ленче,
Вратица, портица!
Да ти видим, бело Ленче,
Лицето, лицето!... (стр. 28; II),

или отегнуто:

Жали, моме, да жалиме,
Еј, моме!...
Како ће се поделиме!... (стр. 64; II).

Пред нама оживљава мучан живот у вечитој стрепњи од арамија, качака; сазнајемо подмукли пропагаторски рад Бугара; видимо у главним лицима ових приповедака обичне људе, тако сличне нама по души и

срцу; људе скромне у речима, обилате у делима; људе који живе у вечитој борби за своју егзистенцију, падају, гину, без роптања, свесно, као јунаци, чекајући спас. Сви они имају нечега заједничког, опште народног; оличавају народне тежње и идеале; чежњу за слободом, надчовечанску упорност, жељу за животом у слободи, и љубав према просвети. Један за другим од њих, верује, све јаче, све дубље, у мисију Србије, Београда, у слободу која се рађа, долази. Учитељ Спасо (*Борба за народност*), тип правог народног учитеља, пророк је новог доба; човек који улива народу веру у бољи живот; деда Ђорђија (*Нова Година*) верује као у Јеванђеље „да ће једно старо, проклето царство пропасти, и весео је што ће то дочекати“; председник Николче (*Није свршено*) не може да схвати да је свршено са Србима који одоше у Албанију и, умирући, верује у васкрс Србије. — Каплар Богоја (*Каплар Богоја из села Могила*) самоучки учи да пише да би могао да пише својој девојци у село. „Хоћу да научим, па да јој сам напишем све што ми душа хоће“ — вели он сам. Дуле Голичанче — у приповетци истога имена — ступа као добровољац у нашу војску, да — како сам каже — „очува свој народ и за њега се жртвује“, и рањен тешко, умире у болници, срећан што му је судбина доделила ту част да се жртвује за слободу своје доскора заробљене земље.

Причање о догађајима и људима, на којима „почивају земље и градови“, главна је садржина свих ових приповедака, без дубље психолошке анализе. Али поред причања у њима има, што је врло важно, пуно фолкорне грађе за познавање старих обичаја, психе ранијега доба. Тако обичај отмице девојке (*Сшојна*), који се и до данас задржао у крајевима на периферији културе; обичај Бадњег Вечера (*Код своје мајке*), са оним примитивним церемонијама; обичај о свадби; обичај „суровице“ — сличан везивању о материцама и оцевица — кад деца иду по селу и даривају људе ударцима суровим прутом (отуда је и име добио), и зато добијају пет пара — све чини да се ове приповетке са живим интересовањем читају. Најзад, не мање је интересантно описивање старинског учења у *Борби за народност*: „Ми смо код њега (учитеља) учили: „аз, буки, веди, глагоље... ђрф, ђрф, црф...“, а завршавао би нам са:

Тита, ижица,
Прочка по ушица,
Да научим књижица“ (стр. 11; I).

Кад се прочитају обе збирке, добија се утисак да је Г. Смљанић новајлија на писању, и ако има приповедака писаних пре рата; један трудољубив радник, добар познавалац средине и људи; да уме да запази извесне „значајне појединости“, али уједно види се да нема приповедачке рутине, те отуда његове приповетке, иначе по предмету оригиналне, нису добро обрађене; њихова композиција није увек добра

— изузев донекле: *На њланини, Пријовешка о „шешовским лепотицама“, Кайлар Богоја* — ово су уједно и најбоље у обе збирке —; развучене су; реални живот људи и догађаја обојен је знатно романтичним елементима и местимице старовремском поезијом. Велики родољуб, Г. Смиљанић је монотон, једнолик, понавља се, и све о чему пише, гледа кроз призму родољубља; и то му је највећа мана, поред местимице рогобатног стила и доста недопуштених граматичких грешака. Али Г. Смиљанић је искрен, топао, прича просто, од срца срцу, и са више студије, после ових покушаја, уверен сам, он ће дати боље, савршене ствари и обогатити нашу приповедну прозу, са иначе до сада оскудним приповеткама из Македоније.

„Библиотека Македоније“ има племениту сврху: приказати нам Македонију у слици и речи као српску покрајину и изнети нам њену лепоту, мисаону дубину и вредност. А Македонија је пуна и препуна ризница неисцрпног материала и за археологе, и за историчаре, и за књижевнике. Само, то растушено благо, из дубина народних, треба прикупити, марљиво средити и издати. За те ствари наћи ће се увек издавача, а нарочито читалаца, јер Македонија била је и биће увек предмет све већег интереса наших генерација, особито млађих, којима је та наша класична земља још недовољно позната.

ЈОВАН Ј. БАБИЋ

БЕЛЕШКЕ

Швајцарске основне школе. — Женевски кантон — као што је познато, у Швајцарској сваки кантон одлучује суверено о свима стварима које се тичу васпитања — смањено је од 1 јануара о. г. плате учитељима и професорима свију редова, од 7 до 15 од 100. На тај начин је постигнута у кантону уштеда од пола милиона франака.

Крајем последње школске године, навршена је година дана откако су заведени нови програми за основне школе. По тим програмима, дата је физичкој активности (гимнастика, шетња, игре) велика важност: 10 сати на 30 у првој години, 8 у другој и трећој, 7 у четвртој, 6 у петој и шестој, 5 у седмој и осмој. Ове промене су извршене нарочито на рачун матерњег језика: учење француског сведено је од 12 на 9 сати недељно.

Ти програми били су пропраћени прецизним педагошким упутствима. У упутствима за наставу историје, ваља истаћи здраву педагошку доктрину која тражи да та дисциплина служи „васпитању ученика, да пробуди код њих осећање да ће у оданости грађана, у вршењу њихових права и дужности, демократија наћи свој разлог опстанка и отаџбина своју заштиту“.

Уредник,
СВETИСЛАВ ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
Београд.